

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

1/2007

číslo 72

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah:

1. ÚVODNÍ POZNÁMKA	2
2. HLAVNÍ MATERIÁLY	3
ANGLOSASKÝ KONTRA SKANDINÁVSKÝ MODEL (ILONA ŠVIHLÍKOVÁ)	3
<i>K příspěvku Ing. Ilony Švihlíkové, Ph.D (Pavel Janíčko).</i>	7
SOCIAL CAPITAL IN THE KNOWLEDGE ECONOMY (PATRIK KAJZAR)	7
CONTROVERSIAL SO-CALLED NOBEL PRIZE IN ECONOMICS (PAVEL SITŮČEK)	10
<i>A prestigious award for economic science (Lubomíra Breňová)</i>	19
K NĚKTERÝM OTÁZKÁM HISTORIOGRAFIE SVĚTOVÉ A ČESKÉ EKONOMIE (JIRÍ ŘEZNÍK)	19
<i>„Historie ekonomie“ nebo dějiny ekonomických teorií (Pavel Sirůček)</i>	26
3. DISKUSE	29
REDISTRIBUČNÍ SYSTÉMY V EKONOMICE (J. P. KROUPA)	29
4. Z NOVÉ LITERATURY	37
ETICKÝ ROZMĚR EKONOMICKÝCH TEORIÍ A PODNIKÁNÍ (PAVEL SIRŮČEK)	37
ETHICAL DIMENSION OF ECONOMIC THEORIES AND ENTREPRENEURSHIP (PAVEL SIRŮČEK)	38

MARATHON

Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>

<http://misc.eunet.cz/marathon>

Vydává:

Radim Valenčík

jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON

Vychází od listopadu 1996

Registrační značka: MK ČR 7785

ISSN 1211-8591

Redigují:

Jaromír Beringer

e-mail: beringer@kfi.zcu.cz

Vladimír Prorok

e-mail: prorok@vse.cz

Pavel Sirůček

e-mail: sirucek@vse.cz

Radim Valenčík (224933149)

e-mail: valencik@cbox.cz

Redakce a administrace:

Radim Valenčík, Ostrovní 16

110 00 Praha 1

tel.: 224933149

e-mail: valencik@cbox.cz

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 120 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON. The magazine can be accessed at:

<http://valencik.cz/marathon>

E-mail contact: valencik@cbox.cz

Do rukou se vám dostává časopis Marathon 1/2007. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Zatím je časopis šířen finančně nenáročnými formami - několik xerokopií, prostřednictvím disket, zasílán prostřednictvím fax modemu, prostřednictvím sítě INTERNET (<http://valencik.cz/marathon>).
- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (2/2007) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. března 2007.
- Rozsah časopisu je 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.
- Kontaktní spojení, na kterém lze získat podrobnější informace o časopisu, vyjádřit připomínky, zaslat příspěvek apod., je (prozatím) prostřednictvím domácího telefonu: 224933149 (R.Valenčík).
- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@cbox.cz.
- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR, na vyžádání je distribuován užšímu okruhu čtenářů v běžné časopisecké podobě, je rovněž k dispozici v Národní knihovně v Praze Klementinu.
- V časopisu jsou uveřejňovány materiály vzniklé při řešení projektu GA ČR Investování do sociálního kapitálu a efektivnost (402/06/1357).
- Od počátku roku 2006 je Marathon vybaven redakčním systémem, prostřednictvím kterého lze zveřejňovat příspěvky a reagovat na již uveřejněné příspěvky.
- Příspěvky uveřejňujeme vždy recenzované a včetně recenze (příp. ohlasu).

1. Úvodní poznámka

Oproti očekávání a oproti problémům se sestavením Zvláštního čísla koncem loňského roku na přelomu roku dorazilo do redakce velké množství příspěvků. Tři dokonce v angličtině, co lze považovat za přínosný jev. Abychom do prvního letošního čísla dostali alespoň to nejdůležitější, museli jsme jeden příspěvek (J. P. Kroupy) rozdělit a jeho část společně s recenzí přesunout do dalšího čísla. Rovněž recenzi na příspěvek P. Kajzara (který navíc tématicky souvisí s projektem GA ČR Investování do sociálního kapitálu a efektivnost (402/06/1357) z obdobných důvodů uveřejníme až v dalším čísle. Úvodní poznámku pak ponecháme takto stručnou, abychom i tímto ušetřili místo. Takže nám zbývá jen popřát našim čtenářům vše nejlepší do roku 2007 (který je již 11 ročníkem našeho časopisu).

Vivat Marathon!

Žádná omluva či výmluva na přetíženost před koncem roku neobstojí před faktem, že Marathon má za sebou více než deset let existence a již sedmdesát čísel. Je tedy nutno, s potěšením i nezbytnou trochou pýchy, časopisu upřímně pogratulovat. Na mimopracovní oslavy však skutečně mnoho času nezbyvá, takže letošní Zvláštní číslo je opravdu více „pracovní“ než bývá obvyklé. Snad i na menším prostoru čtenář nalezne minimálně řadu inspirací a podnětů. Těžiště úsilí však již směřuje k zajištění adekvátních materiálů pro lednové číslo nového ročníku, které opět bude standardního rozsahu.

Popřejme Marathonu nejenom monotematická čísla, ale i další interdisciplinární příspěvky namátkou třeba o odkazu R. Richty, globalizaci a globálních problémech, inovacích, dlouhých vlnách, systémovém přístupu či úvahy o společenském uspořádání v 21. století, metodologii věd nebo lidském kapitálu a školním etc. etc. Doufáme, že trend rozrůstání „kmenových“ autorů bude nadále úspěšně pokračovat. Časopis se již dostal do

širšího povědomí a vzrůstají samozřejmě i nároky. Mnoha rezerv a problémů jsme si všichni velmi dobře vědomi.

P. S. Ne každý si dokáže představit a plně docenit, co vlastně obnáší zajistit sedmdesát čísel (např. z hlediska počtu stran, příspěvků, technických aj. nároků). Naprostá většina práce vždy spočívala a spočívá na neúnavném RV. Tedy Vivat Radim V.! Děkujeme.

Pavel Sirůček

2. Hlavní materiály

Anglosaský kontra skandinávský model: vhodnost obou modelů pro ČR

Ilona Švihlíková

V České republice se již delší dobu diskutuje o vhodné podobě daňového systému a s tím související výši a rozsahu sociálních dávek. Tato diskuse nabrala ostřejší formy vzhledem k volební kampani, či spíše volebním kampaním roku 2006. Dvě největší politické strany prezentují své modely a opírají se při tom o zahraniční zkušenosti. ODS preferuje tzv. anglosaský model a nezakrývá, že jí jde o odstranění sociálního státu a že ji více oslovuje uspořádání např. ve Velké Británii či v USA. U ČSSD je situace složitější, odvolává se sice na tzv. švédský model, ale častěji zmiňuje model německý. To není zrovna šťastná volba, neboť německý model se – na rozdíl od švédského – potýká s velkými problémy. Reformy započaté vládou G. Schrödera, především sociálně dosti necitlivá reforma Hartz IV. vedla k sociálnímu propadu nejen ve východní části SRN. O tom svědčí i "objevení" tzv. Unterschicht, tedy spodní vrstvy lidí, kteří nejenže nemají práci a jsou zcela závislí na sociálních dávkách, ale jsou i bez jakékoliv perspektivy. Obnovené diskuse ohledně adekvátní sociální politiky pro Německo v SPD a rovněž volání po sociálnějším tváři CDU ukazují, že si Němci tento problém začínají uvědomovat a chápat, že jimi zvolené řešení nebylo zřejmě nejvhodnější.

Hlavním cílem tohoto článku je porovnat dvě protilehlé koncepce, švédský model sociálního státu (jež je také někdy nazýván státem blahobytu) a anglosaský model. Protože oba modely fungují delší dobu, může být takové srovnání pro ČR velmi přínosné, protože ukáže nejen rozpočtové, ale i společenské dopady obou odlišných modelů.

ODS jako pravicová strana klade důraz na jednotlivce, jeho osobní snažení a individuální rozhodování. To se projevuje jak ve struktuře daní, tak v návrzích na reformu sociálního systému. Sociální dávky jsou považovány za příliš vysoké, a vyplácené příliš mnoha příjemcům. Daně by se měly posunout směrem k většímu důrazu na daně nepřímé, které zdaňují osobní spotřebu – v nichž se tedy projevuje osobní volby jednotlivce, jakým statkům dá přednost – a naopak markantně snížit daně přímé. Progresivita přímých daní je chápána negativně, jako trestání těch více schopných a pilných.

ODS uvádí příklady USA, Velké Británie (přičemž neopomene připomenout, že to byl labourista T. Blair, který reformy ve Velké Británii prováděl) a rovněž Irska, které má velmi nízké daně z příjmu.

Argumenty bývají položeny jasně a poměrně přesvědčivě. Všechny zmíněné anglosaské země vykazují nízkou míru nezaměstnanosti, jež leží pod průměrem členů EU. Nezaměstnanost se v těchto zemích pohybuje okolo 5%. Relativně nízký podíl zaujímá i dlouhodobá nezaměstnanost. Nízká sociální ochrana, velmi slabě rozvinuté sociální zákonodárství (v případě USA) zdá se, vede k pozitivním výsledkům.

Tab. 1 Míra nezaměstnanosti ve vybraných zemích – předpověď pro rok 2006

USA	5,2%
Velká Británie	4,8%
Irsko	4,0%

zdroj: World economic outlook/1/2006, statistical appendix, str. 209

Je tomu ale skutečně tak?

Nízká úroveň sociálního zákonodárství vede k tomu, že pravděpodobnost, že ztratím práci je v anglosaských zemích dosti vysoká, na druhou stranu vzrůstá i šance na to, že poměrně rychle najdu nové zaměstnání. Neoliberalní ekonomové v tomto vidí určitý vzor: pracovní sílu, jež by se ve flexibilitě měla vyrovnat maximálně flexibilnímu kapitálu.

Ale anglosaský model nepřináší jen samá pozitiva, jak by se mohlo na první pohled zdát. Vysoká flexibilita pracovní síly vede k množení částečných úvazků, často tzv. billig Jobs, tj. prací jako je čištění bot či stříhání trávníku. Navíc tento systém práce vede k tomu, že pracovník ztrácí jakoukoliv jistotu a je donucen brát jakoukoliv práci za jakoukoliv mzdu (v případech, že není stanovena minimální mzda, jak u nás navrhuje i ODS). Takovéto řešení ale vede k odstranění nezaměstnanosti opravdu jen zdánlivě. K čemu vede zcela jistě, je

nový fenomén tzv. **pracující chudoby**.¹ Nejedná se jen o pracovníky ze zemí třetího světa (Afrika, Asie), kde je pracující chudoba velmi rozšířená. Podobný jev můžeme pozorovat právě v anglosaských zemích, ale např. i v Rusku. Tito pracující samozřejmě vypadnou ze statistik o nezaměstnanosti, ale už hůře se dozvídáme, že pracující velmi tvrdě za plat, z něhož stěží mohou přežít.

Ze zemí OECD to jsou právě ony anglosaské země, které dosahují největších podílů obyvatelstva žijícího pod hranicí chudoby, což příkrě kontrastuje s nízkými mírami nezaměstnanosti.

Tab. 2 Obyvatelstvo pod hranicí chudoby v % (vybráno ze zemí OECD)

Mexiko ²	40
Polsko	18,4
Velká Británie	17
USA	12,7
Irsko	10

zdroj: CIA World Factbook, 2003, na www.nationmaster.com (Population below poverty line)

V USA je zřetelné rasové rozdělení chudých, týká se především černošské a hispánské menšiny. Stačí zmínit, že navzdory ekonomickému oživení průměrné příjmy domácností v roce 2003 stagnovaly, že chudoba postihuje odhadem 36 milionů lidí a dokonce 45 milionů Američanů nemá zdravotní pojištění. Podobně hovoří i data Eurostatu, jež měří chudobu v EU.

Pokud známe tyto fakta, pak se nám anglosaský model jeví v jiném světle.

Tab. 3 Podíl chudých lidí v populaci vybraných států (EU 25)

Země	Podíl chudých v %	Země	Podíl chudých v %
Slovensko	21	Německo	15
Irsko	21	Belgie	15
Řecko	21	Rakousko	13
Portugalsko	19	Nizozemí	12
Itálie	19	Francie	12
Španělsko	19	Dánsko	12
Velká Británie	18	Švédsko	11
Estonsko	18	Finsko	11
Polsko	17	Slovinsko	10
Litva	17	Maďarsko	10
Lotyšsko	16	Lucembursko	10
Malta	15	ČR	8
Kypř	15		

zdroj: Chudoba hrozí v EU nejvíce Slovákům, Čechům ne, na www.novinky.cz (online dne 26. 9. 2005) dle zdrojů Eurostatu.

Z tabulky jasně vyplývá, že nejvyšší počet chudého obyvatelstva je v zemích, které:
zavedly rovnou daň, jež má katastrofální důsledky na polarizaci společnosti (Slovensko, Estonsko)
mají nízké daně (Irsko, Velká Británie)
mají slabé sociální zákonodárství a nízkou míru redistribuce (Řecko, Portugalsko)

Polarizace společnosti je měřena tzv. Gini koeficientem. Čím vyšší je hodnota koeficientu, tím nerovnoměrnější je rozdělení příjmů ve společnosti. Vysokých hodnot přes 60 dosahují rozvojové země Afriky a Latinské Ameriky. Z vyspělých zemí se pak s hodnotou koeficientu okolo 40 pohybují USA (podobně jako Rusko a Čína). Naopak Švédsko má hodnotu Gini koeficientu pouze 25.

Tab. 4 Gini koeficient

Země	Hodnota koeficientu
USA	40,8
Velká Británie	36,8
Irsko	35,9
ČR	25,4
Švédsko	25

zdroj: www.nationmaster.com, kategorie Distribution of family income-Gini index

¹ O šíření globální chudoby a nerovnoměrností vývoje viz P. Sirůček: Nové aspekty globalizace aneb megatrendy 2000-2010, Marathon, 5/2004 na www.valencik.cz/marathon

² Mexiko má ze všech členů OECD nejnižší daňovou kvótu. Na www.sfinance.cz/page.php?page_id=405

Politika anglosaských zemí tedy vede k polarizaci společnosti, často se hovoří přímo o dvoustupňové společnosti: o vrstvě stále bohatších jedinců, jejichž příjmy prudce rostou a „zbytku“, jehož reálné příjmy klesají či stagnují. Střední třída se trhá vedví, menší část se přesune do vrstvy nejbohatších, ale větší část se propadá do třídy nižší. Tuto dvoustupňovou asymetrii, jež se samozřejmě projevuje v politické rovině lze pozorovat téměř ve všech zemích. Elita, politicky reprezentována pravicí, se snaží upevnit si své postavení, hovoří o motivaci pracovat (ale už ne o tom, o jakou práci by šlo), o tom, že je třeba osekát sociální dávky a snížit daně těm „nejlepším, nepracovitějším a nejschopnějším.“ Tyto tendence se, nejen v ČR, objevují ve stále **ostřejší formě** střetu mezi levicí a pravicí, kdy v případě pravicových stran někdy nabývá až fašizoidních forem. Levice, jež je celosvětově zeslabena po neúspěchu Třetí cesty, hledá ucelený koncept, a často se chová oportunisticky a snaží se přejímat určité kroky pravicových „odborníků.“³

Snahy zrušit minimální mzdu, silně podporované Hospodářskou komorou, jistě nejsou vedeny motivem snížit nezaměstnanost. Již dnes totiž minimální mzdu pobírá necelá tři procenta pracujících. Rovněž neohrožují českou konkurenceschopnost (pokud se ovšem nesrovnáváme s Čínou nebo africkými zeměmi), protože česká minimální mzda patří k nejnižším v EU – minimální mzda činí 32% průměrného výdělku.⁴

Švédsko je symbolem tzv. skandinávského modelu, kterému navzdory své jednoznačné úspěšnosti, není věnováno příliš prostoru v médiích. Spíše se objeví zmínky o tom, že tento systém již nemůže fungovat a je třeba o radikálně zmodernizovat (což se o švédském modelu tvrdí již zhruba 50 let.)

Švédský model klade důraz na vysoké zdanění, přímé daně jsou silně progresivní. Složená daňová kvóta Švédska překračuje 50%⁵, výdaje na sociální zabezpečení pak překračují dvacet procent (podobně jako v jiných skandinávských zemích).

Tab. 5 Celkové zdanění v % HDP (země OECD)

1. Švédsko	54,2%
2. Dánsko	48,8%
3. Finsko	46,9%
11. Velká Británie	37,4%
16. Irsko	31,1%
17. USA	29,6%

zdroj: www.nationmaster.com, kategorie Total taxation as % of GDP

Tab. 6 Výdaje na sociální zabezpečení v % HDP

Švédsko	20,9%
Finsko	20,3%
Nizozemí	20,0%
Dánsko	19,1%
Velká Británie	14,5%
USA	12,6%
Irsko	11,2%

zdroj: www.nationmaster.com, kategorie Social security expenditure as % of GDP

Švédsko je schopno dosahovat stejně nízkých měr nezaměstnanosti jako anglosaské země, i nízké míry dlouhodobé nezaměstnanosti, jež ale není „zaplacená“ nedostatečnou sociální ochranou. Švédsko dosahuje vynikajících výsledků ve školství, zdravotnictví, kde patří ke světové špičce. Vysoká odborové organizovanost⁶ nikterak neznemožňuje, aby skandinávské země okupovaly první místa žebříčku konkurenceschopnosti.⁷ Tím ale výčet švédských úspěchů zdaleka nekončí: co se týče indexu lidského rozvoje je Švédsko na druhém místě, hned za Norskem, v technologickém indexu pak na 4., v indexu technologické aktivity na 1. místě, v indexu lidského

³ Takto se zachovala například německá SPD. Reakce byly jasné – vznikla nová strana Die Linke (odpadlíků z SPD, jež nesouhlasili s novou reformní politikou, jež byla možná jen o něco málo mírnější, než kdyby ji uskutečňovala pravice).

⁴ Minimální mzdy v ČR patří k nejnižším v Unii, na www.novinky.cz/eu/84380-minimalni-mzda-v-cr-patri-k-nejnizsim-v-unii.html (online dne 3. 5. 2006). ODS často operuje argumentem, že např. v Německu ale ani ve skandinávských zemích není stanovována minimální mzda. To je ale pravda jen částečně – minimální mzda je určována v kolektivních smlouvách pro jednotlivé sektory. Vzhledem k silnému postavení odborů ve skandinávských zemích je pak „zaručena“ dostatečná výše této minimální mzdy v daném sektoru.

⁵ Na www.sfinance.cz/page.php?page_id405. ČR měla v roce 2004 velmi nízkou daňovou kvótu – ve výši 21,6%, naproti tomu ale složená daňová kvóta, jež zahrnuje i sociální a zdravotní pojištění činí 43,9%.

⁶ Švédsko je na prvním místě v odborové organizovanosti (82% pracujících je organizováno), na dalších místech je Finsko (76%), Dánsko (76%) a Norsko. Na dně žebříčku se pak nacházejí USA – 13% odborově organizovaných. na www.nationmaster.com, kategorie Trade union membership.

⁷ Na prvním místě je Finsko, Švédsko na 3. místě, Dánsko na 5. a Norsko na 6. místě.

kapitálu pak na 1. místě spolu s Finskem.⁸ Vysoké sociální náklady skandinávským zemím nikterak neznemožňují vysoké investice do výzkumu a vývoje, které nadále podporují jejich konkurenceschopnost.

Tab. 7 Vládní výdaje na výzkum a vývoj v % HDP

1. Finsko	0,93%
2. Švédsko	0,93%
5. USA	0,77%
16. Velká Británie	0,52%
18. Irsko	0,31%

zdroj: www.nationmaster.com, kategorie Government spending in research and development.

Švédský, resp. skandinávský model jasně ukazuje, že neexistuje žádná přímá vazba mezi výší zdanění a (ne)vyspělostí sociálního zákonodárství a růstem země, resp. její úspěšností v mezinárodní konkurenci. Naprosto jasně je ale patrné, že pokles progresu přímých daní vede k růstu chudoby a ke značné polarizaci společnosti. Pokud by byla jasná vazba mezi výší daní, (ne)rozvinutým sociálním zákonodárstvím a vyspělostí země, pak by nejdynamičtější zemí světa musel být Bangladéš. Tak tomu ale není.

Základní výběr totiž nemůže být činěn tzv. „odborníky“, jejichž neoliberální orientace je vede k preferování jednoho modelu a jeho aplikace na velmi různé podmínky. Zásadním faktorem není pouhý účetnická výhodnost modelu, tedy určité daňové kalkulačky či tlusté peněženky. **Základním faktorem je, aby byl model postaven na hodnotách, které sdílí co možná největší část společnosti. (v ideálním případě celá)**

Jedná se jak o mentalitu národu, která se vyvíjela dlouhá staletí, tak o očekávání od státu, jež jsou dána jeho historickou rolí a zkušeností lidí s tímto systémem.

V USA jsou očekávání od státu nízká, do USA emigrovali jedinci, kteří se o sebe chtěli (a museli) postarat sami. Je třeba si rovněž uvědomit, že značnou roli ve formování daňového systému (a s tím samozřejmě i sociálního) hraje v USA mýtus self-made man, který nabízí atraktivní ideu sociální mobility. Tato představa je skutečně spíše mýtem, jak se domnívá i Brzezinski, ale její neutuchající atraktivita – šířená americkými filmy – se stará o její širokou akceptaci. Příběhy obyčejných, kteří se „vypracovali“ jsou i v USA stejně vzácné, jako kdekoli jinde na světě, ale v souladu s americkou tradicí je jim dán velký mediální prostor.

Ve Švédsku naproti tomu jsou očekávání od státu velmi vysoká a rovněž státní správa funguje efektivně. Pro Švédy je důležitá jistota, že v případě nouze se o ně stát postará, tedy, že nejsou přenecháni jen sami sobě. Švédové nepodporují svou model pro to, že by snad byli hloupí (jak se rovněž někdy tvrdí), ale proto, že se jim historicky osvědčil, odpovídá jejich hodnotám a představám o správném fungování země. Sociální hodnotovou orientaci naznačil průzkum v deseti zemích EU. Absolutní většina tázaných se vyslovila pro kontrolovanou tržní ekonomiku (pod což jistě spadají různé modely). Evropané si především přejí zdravotní péči pro všechny zdarma (85% tázaných), stanovenou minimální mzdou (63% respondentů). Pod pojmem kontrolovaná tržní hospodářství si většina z nich představuje obranu proti procesu globalizace.⁹

Jak je tomu ale v české společnosti, která se zdá být tak rozpolcena jak nikdy předtím?

Je to tím, že tato společnost je rozdělena i hodnotově. Češi si na jednu stranu přejí pomoc od státu (komunity) v případě nouze, na druhou stranu o sobě rádi rozhodují sami (nebo alespoň mají pocit, že rozhodují sami). – tato charakteristika se nemění již dlouho a zůstává stabilní, jak vidíme i na výsledcích voleb minimálně od roku 1996, odkdy je poměr mezi levicí a pravicí dosti vyrovnaný. V Čechách je zakořeněno rovnostářství – a to nikoliv od dob komunismu, ale minimálně od husitství. Tyto tendence podporují i výzkumy hodnotové orientace.¹⁰

Velkým problémem v ČR je **nekvalitní fungování státní správy**. Ta vede někdy až k přesvědčení, že by bylo dobré stát mnoha úkolů zbavit a předat je do soukromých rukou. Jedná se zde ale o typické vylévání vaničky i s dítětem. Hlavním problémem ČR nejsou příliš vysoké přímé daně (ty jsou v evropském kontextu spíše nízké), ani výše sociálních dávek (opět v evropském kontextu patří k nejnižším), ale korupce a neefektivnost fungování státní správy. Ta totiž pravici umožňuje **neustálý atak** na výši daní, na rozhazovačnou státní politiku apod.

Švédové platí vysoké daně, ale na druhé straně vidí kvalitní protislužby ze strany státu, které za to dostávají. Češi platí středně vysoké daně, ale nemají pocit ekvivalentu, nevidí, k čemu jsou jejich peníze efektivně využity, nevidí pro sebe protihodnotu. Není to tím, že by stát musel být automaticky špatný správce a hospodář – jsou oblasti, které může vykonávat jen stát – ale pro to, že státní správa je nepřehledně uspořádána, je prorostlá korupcí od úrovně obcí, po kraje až po vrcholnou státní správu a stát nemá jasně stanoveny priority, jímž se chce věnovat. Není tedy jasná orientace České republiky: zda se chce stát sociálním státem, nebo spíše státem anglosaského typu se všemi riziky, které to přináší. Česká společnost je rozpolcena mezi dva tyto typy a lze očekávat, že nevráživost mezi těmito odlišnými skupinami – oddělenými jak příjmově, statusově, ale i hodnotově – bude pokračovat.

⁸ I. Švihlíková: Politické aspekty globalizace, část Možnosti řízení ekonomiky v rámci národního státu , str. 82.

⁹ zdroj: www.novinky.cz/05/70/97.html (online 25. 5. 2005)

¹⁰ zdroj V. Prorok: Základy politologie, VŠE, Praha, 1999, str. 118-120

Ve Švédsku je hodnotové schéma tak jasné, že ani pokud se k moci dostane pravice (jako se stalo tento rok), neuvažuje o hlubších změnách systému (tj. nehovoří o odbourání sociálního státu, který je široce akceptován), ale spíše o určitých menších úpravách. Stejně tak v USA, ať již budou o moci demokraté či republikáni, přetrvá nejspíše důraz na svobodné podnikání, byť sociální akcenty se budou mírně lišit. Nedojde ale nejspíše k zásadní přeměně systému (ať je to již dobře, či špatně).

V ČR se především ODS pokouší o zásadní změnu směřování země – nemá ale za sebou hodnotovou podporu celé společnosti, ba právě naopak její návrhy společnost silně polarizují. **Radikální změna systému, které ale nebude společností akceptována, nemůže fungovat – může vést jen k sociálním bouřím a nepokojům.** Na ty lze samozřejmě reagovat zvýšenou represí a mediální manipulací, jíž jsme svědky již dnes. Pochybují ale o tom, že tohle by byla ta správná strategie rozvoje pro Českou republiku.

Ing. Ilona Švihlíková, Ph.D.

K příspěvku Ing. Ilony Švihlíkové, Ph.D.

Pavel Janíčko

Příspěvek I.Švihlíkové považuji za další kámen, který je možno vložit do mozaiky argumentace, narušující současnou mediální hegemonii liberálních ekonomů, kteří se s patřičnou mírou pokory a skromnosti považují za jediné reprezentanty ekonomické vědy pod heslem „kdo není liberální ekonom, není ekonom vůbec“. I my, neekonomové působící na odborech, dostáváme tyto lekce z chápání „svobodné“ soutěže myšlenkových proudů v pojetí tzv. liberálů. Součástí tohoto přístupu je i poukazování na úspěchy liberálních modelů (v anglosaské, případně irské provenienci, v kontrastu se „zkratnatěným“ a konkurenceschopným zbytkem Evropy, případně světa. Základním opěrným bodem tohoto „srovnávání“ je zúžení pojmu efektivnost na čistě ekonomickou část a ignorování jeho sociálních a dlouhodobějších aspektů

O to cennější je vyzdvížení těch prvků reality, které usvědčují tyto propagandisty volného trhu přinejmenším ze zjednodušování reality. Kromě výše uvedeného argumentace vyzdvihující „liberalismus“ takových zemí jako je USA a VB zcela pomíjí obrovskou roli jejich celkového mocenského postavení, vyúsťujícího v násilnickou podporu toho „správného“ ekonomického rozhodování a systému, který právě umožňuje (zatím) těmto zemím sbírat dividendy z globalizace (v jejich pojetí) a odstavovat potenciální konkurenty.

Social Capital in the Knowledge Economy

Patrik Kajzar

Abstract

The knowledge society is a complex phenomenon which has a pervasive impact on all aspects of human activity. New technologies have transformed the way we work, the way we live, the way we interact with other people. Low-cost information, data storage and transmission technologies are in general use, leading the way to deep changes in all fields of life. Information, skills and knowledge, become the key factors for quality of life and economic performance. human capital plays a crucial role in fostering economic growth, as well as innovation and competitiveness in the so-called "new economy". However, the knowledge and skills embedded in human capital are acquired in the social process of learning, which takes place in families, schools, workplaces, local communities and civil society networks; all typical expressions of social capital. As a matter of fact, human and social capital can be seen as mutually reinforcing and producing beneficial effects on economic growth, as well as in other crucial areas such as social control, inclusion, health.

Key words

Social capital, components and types of social capital, framework of social capital

Introduction

Social capital represents one of the most powerful and popular metaphors on current social science research. Broadly understood as referring to the community relations that affect personal interactions, social capital has been used to explain an immense range of phenomena, ranging from voting patterns to health to the economic success of countries.

Social capital is not the magic key to educational or economic success. It is a relatively new concept, which has not yet had time to bed down. It is proving to be extremely versatile, applicable at many levels and in all kinds of policy fields - so versatile, indeed, that it may appear at times to lose coherence

Literally hundreds of papers have appeared throughout the social science literature arguing that social capital matters in understanding individual and group differences and further that successful public policy design needs to account for the effects of policy on social capital formation.

Social capital

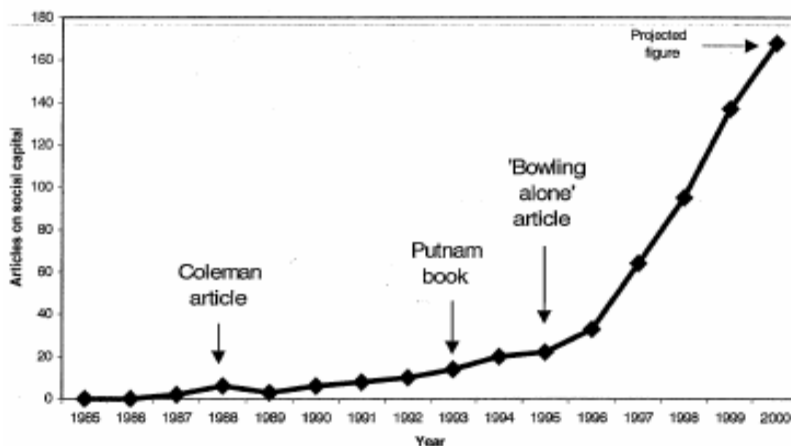
Some definitions of social capital:

The most prominent figure in this field, Robert Putnam, has described social capital as:

“...features of social life - networks, norms, and trust - that enable participants to act together more effectively to pursue shared objectives... Social capital, in short, refers to social connections and the attendant norms and trust”[1].

Networks and participation in public life together with shared norms, values, culture, habits and practices, trust and understanding that facilitate co-operation within or among groups, to pursue shared objectives. [7], the institutions, relationships and norms that shape the quality and quantity of a society’s social interactions” [8].

Table 1 : The Exponential Growth in References to Social Capital in the Academic Literature, 1985-2000

Source: Aldridge, S. & Halpern, D. with Fitzpatrick, S., *Social capital - Performance and Innovation Unit on the* 26th March 2002

Components and types of social capital

There are three main components to social capital [3]:

- social networks - network members (access to information, benefits and support),
- social norms - the informal and formal “rules” that guide how network members behave to each other (reciprocity, expectation of cooperation, trust, codified behavior),
- sanctions - the processes that help to ensure that network members keep to the rules (rewards and punishments for complying/breaking norms).

The social capital we can divided into three main types:

- **bonding social capital** means strong ties that connect family members (nuclear and extended), neighbours, and close friends and colleagues with similar socio-demographic characteristics. These relations are typically inwardly-focused and serve as social protection mechanisms during times of need.
- **bridging** refers to weak ties with distant friends, associates, colleagues etc. that link people of different backgrounds (socioeconomic status, religion, ethnicity etc.).
- **linking social capital** refers to the nature and extent of vertical ties between groups of people who have open channels to access, resources, and power with those who do not.

Framework of capital

The list of different types of capital is growing fast: to natural, physical and financial capitals are added organisational, intellectual, environmental and many others [2].

By **natural capital** we understand natural resources that are precious, such as soil, forests, atmosphere and minerals.

Physical capital consists of concrete material ‘man made’ objects that are used to make other goods, e.g. buildings, roads, and technology, tools, machines.

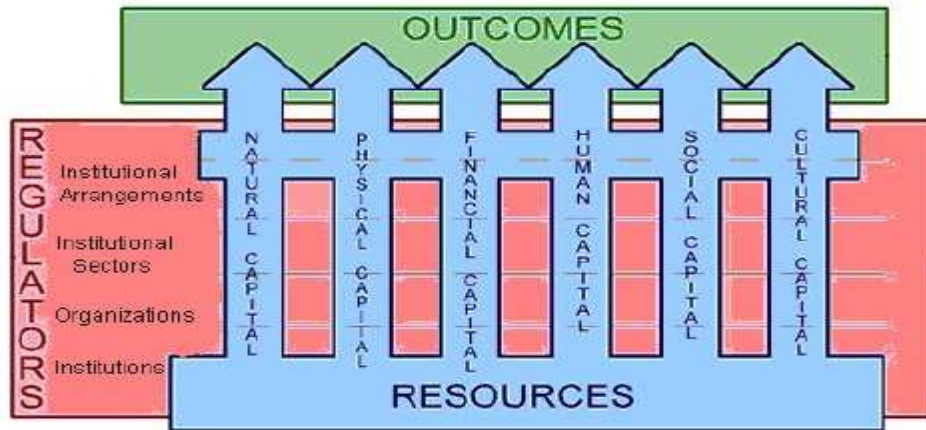
Human capital is defined by the OECD as “the knowledge, skills and competences and other attributes embodied in individuals that are relevant to economic activity.”

Social capital, as defined above;

Cultural capital, including familiarity with society’s culture and the ability to understand and use educated language and,

Financial capital, used to fund, acquire or invest in the other forms of capital.

Table 2: The six main types of resources

Source: Veselý, A *Social Capital: The Neglected Aspect of the Czech Road Towards Knowledge Society*.
URL: <http://www.vsfs.cz>

How might we go about thinking about the relationships between human and social capital?

Table 3 provides a framework for considering these.

	<i>Human Capital</i>	<i>Social Capital</i>
Focus	Individual agent	Relationships
Measures	Duration of schooling Qualifications	Attitudes/values Membership/participation Trust levels
Outcomes	Direct: income, productivity Indirect: health, civic activity	Social cohesion Economic achievement More social capital
Model	Linear	Interactive/circular

Source: URL: http://www.strategy.gov.uk/downloads/seminars/social_capital/socialcapital.pdf

Focus.

The key distinction between human and social capital is that the former focuses on individual agents, and the latter on relationships between them and the networks they form. In an economic context, the inclusion of social capital draws attention to the obvious, but often underregarded fact, that individuals and their human capital are not discrete entities who exist separately from the rest of the organisation, or from other social units. The acquisition, deployment and effectiveness of skills depend crucially on the values and behaviour patterns of the contexts within which these skills are expected to operate. Focussing on relationships rather than agents is a gestalt switch.

Input/measure. Human capital is measured primarily by levels of qualification achieved. The inadequacy of this is often acknowledged, but the availability of large data sets allowing easy measurement ensures that it continues to dominate. Social capital is far more diffuse. It is measured broadly, and often simplistically, in terms of attitudes or values, or by levels of active participation in civic life or in other networks. The relevance of this to economic growth can be seen in a number of ways. It gives greater prominence, for example, to

informal modes of learning, and the skills acquired through learning-by-doing. Network membership provides access to important information and ideas, often in a relatively unstructured way.

Outcomes. The output of human capital is generally measured in terms of enhanced income or productivity. Social capital can be linked directly to economic performance at very different levels – at the level of nation states at the regional level or between and within communities or organisations. It also has wider outcomes – including the generation of further social capital.

Models. Human capital suggests a direct linear model: investment is made, in time or money, and economic returns follow. This has considerable appeal, both for its methodological manageability, and in terms of political acceptability. That is, it enables analysts to deploy existing tools to estimate the returns to investment, and politicians to justify expenditure on human capital formation. Social capital has a much less linear approach, and its returns are less easily definable [11].

Conclusion.

We should remember that, for all its deep roots, social capital is a very new arrival on the scene. Knowledge economy is shaping our way of living and working more and more. Social and human capital by focusing by individuals and social relations, on the one hand sheds new light on their key role for economic and social development and, on the other hand, allows the analysis of specific contexts where new possibilities for social and human capital building emerge.

On the first point, social and human capital are mutually reinforcing and produce beneficial effects both on economic terms (at aggregate, company and individual level) and in areas such as social inclusion, health and governance.

It is important to foster social capital at the local level, through the co-operation with social partners, universities, research centres etc. while respecting competition rules and highlight the importance of formal and informal social networks, including new "virtual" ones, for social cohesion and quality of life.

References:

- Putnam R., *Bowling together*, The American Prospect, 11th February 2002.[www.prospect.org/print/V13/3/putnam-r.html]
- Vesely, A., Social Capital: The Neglected Aspect of the Czech Road Towards Knowledge Society. URL:<http://www.vsfs.cz>
- Aldridge, S. & Halpern, D. with Fitzpatrick, S., *Social capital - Performance and Innovation Unit on the* 26th March 2002, URL:<http://www.automatice.cz/article.php?a=329>
- URL: <http://www.nber.org/papers/w10485>
- URL:<http://www.metody.webz.cz/Pivonka.ppt>
- URL:http://www.czechcoal.cz/d/cs/ur/spoluziti/PREZ/7_ZICHSocialnikapital-pojemamereni.pdf
- Url:http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/knowledge_society/esdis_en.htm
- URL:<http://www.worldbank.com>
- URL:http://www.isuma.net/v02n01/putnam/putnam_e.shtml
- URL:http://www.strategy.gov.uk/downloads/seminars/social_capital/socialcapital.pdf

Controversial so-called Nobel Prize in Economics

Pavel Sirůček

Nobel Prizes have been awarded since 1901 in honour of Alfred Nobel, a Swedish chemist, inventor of dynamite and entrepreneur, and on the basis of his testament, reading as follows: "...the capital invested in safe securities by my executors shall constitute a fund the interest on which shall be annually distributed in the form of prizes to those who, during the preceding year, shall have conferred the greatest benefit on mankind - who shall have made the most important discovery or improvement in the field of physics, chemistry, medicine, literature and global peace...". Neither the testament nor correspondence of A. Nobel mentions any prize in economics, yet the Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel, associated with a large financial amount, has been awarded by the Royal Academy of Sciences in Stockholm since 1969. The prize is already traditionally widely regarded as strongly controversial - with one of the prize founder's heirs, Peter Nobel, joining to the bunch of protests from the part of many scientists. What is criticised is the fact that since the prize was established, it bears an undeserved name Nobel Prize in Economics, mixing it up with official Nobel Prizes and making some people regard it as a substitution for a missing prize in mathematics and other call it even a scientific hoax.

Alfred Nobel's Legacy

The idea of establishing an endowment and a prize for the most successful scientists helped to accelerate the process of selection of crucial inventions and their authors - the history of Nobel Prizes actually marks the history of the twentieth-century science. Alfred Nobel (21. 10. 1833 - 10. 12. 1896) came from a rich family, his father Imanuel was an engineer designing bridges and buildings and an inventor. He went bankrupt, however, just in the year that Alfred was born. Alfred dwelled with his father (who financially recovered again and became renown as a pioneer of arms industry and construction of steam engines) in Petersburg, where he attended a private school and from an early age he was provided with an outstanding education; he carried on his studies in various countries, focusing mainly on chemistry and working in laboratories. He made himself familiar with the invention of nitroglycerin made by Italian chemist A. Sobrero and, after coming back to Petersburg in 1852, he experimented in this field together with his father. However, a bankruptcy followed again, and in 1863 the father with two sons, Alfred and Emil, returned to Sweden, whereas other two sons (Robert and Ludvig) stayed in Petersburg, getting rich by doing business there. Alfred resumed the nitroglycerin business, but an explosion killed his brother Emil and there were other victims, too, as a result of which Alfred had to move to a boat on the lake Maclaren to carry on his experiments there. In 1864, he started producing nitroglycerin also in a secured, controlled version, supposed to enhance safety in mines; in 1867 it was patented under the name "dynamite". In the course of years, his manufacturing plants spread to dozens of places all over the world, focusing, besides explosives, on other chemical materials (synthetic rubber and leather, artificial silk etc.), too. Nobel became a famous person and by the time of his death he had 355 patents registered; but the intensive work took a toll on his personal life. Nobel was highly influenced by an Austrian actress Bertha von Suttner-Kinski, who originally replied to his advertisement seeking a secretary and housemaid and became his friend for many years - it was just under her influence (as a representative of a peace movement) that Nobel established the Prize for Peace and she was the first woman to be awarded with it in 1905.

A very versatile chemist, inventor and entrepreneur, A. Nobel was interested in social issues or issues of peace and he even wrote poetry and dramas, which culminated in the initiative to establish a scientific endowment and the Nobel Prize. As an inventor, Nobel made up his mind to discover a means of massive destruction with a deterrent effect and he was convinced that it would be such a powerful explosive like dynamite that would deter mankind from wars - but the opposite became true and, already at the time of his life, dynamite was used for military purposes. A. Nobel is one of leading and controversial inventors of the nineteenth century and, at his time, he belonged to the wealthiest men; in November 1895, tired and suffering from a heart disease, he visited a cardiologist in Paris and made an extraordinary testament (27. 11. 1895), causing a sensation. From his inheritance, he decided to constitute a fund the interest on which should be annually distributed in the form of prizes to those who should have conferred the greatest benefit on mankind. The sense of the prizes was originally to reward work and inventions made in the year for which the prize is awarded - but many a time the Nobel Prize became an award for lifelong work and nowadays it means perhaps the most prestigious prize ever for scientists, artists, politicians and economists. In his testimony, Nobel mentioned that in awarding the prize, no consideration be given to the nationality of the candidates. In reality, the geographical distribution of all laureates is extremely unequal, with the U.S.A. far ahead and Europe ranked second, which is used to be presented as fair and adequate to available funds, system competitiveness and publication activities.

There are prizes in five disciplines - for the most important discovery or improvement in the field of physics, for the most important discovery or improvement in the field of chemistry, for the most important discovery or improvement in the field of physiology and medicine, for the most outstanding work in the field of literature and for the most or best work for fraternity between nations and promotion of peace. The prizes are awarded: for physics and chemistry by the Swedish Royal Academy of Sciences, for physiology and medicine by the Karolinska Institute for Medicine and Surgery in Stockholm, for the literature by the Academy in Stockholm and for peace by the Committee appointed by the Norwegian Parliament. The prize consists of a financial amount, diploma and a golden medal of 65 mm in diameter, with its sides featuring a portrait of A. Nobel, respectively a citation from Vergilius: "*Inventas vitam juvat excoluisse per artes*" (which means: "*inventions enhance life which is beautified through art*"). The prizes are customarily awarded on the day of death of A. Nobel - on 10 December - and the candidates are selected in a quite complicated manner from a long list compiled by prestigious personalities and institutions. Ceremonial part of the awards consists of a traditional lecture given by the prize winner, called Nobel Lecture, outlining the basic ideas behind the invention, the paths leading to it or its significance or contribution to science development. The only Nobel Prize winner who did not give such a lecture was the first winner of the Nobel Prize in Physics - W.C. Röntgen. The wording of the testament, the amount of the prize money and the characteristic features of the subject branches or Nobelists in physics, in chemistry (awarded, with exception of several years of wars and crises - for chemistry 1916, 1917, 1924, 1933, 1940 -

1942), in medicine and physiology, in literature, in peace and in economics, as the case may be, are displayed in summaries [2], [8], [9] or in <http://nobelprize.org>. For more than one hundred years, more than 650 prizes have been already awarded (including the unofficial prize in economics).

Unloved but respected so-called Nobel Prize in Economics

The reason why the Nobel Prize in Mathematics was omitted seems to remain a mystery forever. Maybe the inventors of Nobel type perceived the mathematics as a branch that did not provide any material outputs. By the way, just the Prize in Economics is widely regarded as a certain substitution for the prize in applied mathematics. With references to the testament, proposals to establish prizes in ecology or music were refused, too. Nobel himself despised economic sciences, he may have regarded them as too self-evident and ordinary, providing too little room for explorations and creativity. Addition of economics to the Nobel Prize list was contemplated for a long time - already in 1958 the Swedish National Bank asked P. A. Samuelson (who later became the first American Nobelist) for opinion and this opinion was positive. There were however wide discussions about whether economics as a social science meets the criteria of scientific features similarly to physics or chemistry. A part of scientific community "mercifully" accepted economics thanks to formalistic revolution associated with development of mathematic, statistic or econometric methods, with economics already included among partially exact sciences. Many personalities (including the geniuses and excellent mathematicians of A. Marshall or J. M. Keynes type) still criticize deformations and reduction of the subject, with formalisations and quantitative methods many a time becoming an end in itself and the wisdom about mathematics being a "good servant but a poor master" fulfilled. In May 1968, the Nobel fund (administering the Nobel endowment), the Swedish Royal Academy of Sciences (competent for prize awarding), made an agreement with the Swedish National Bank (headed by the Governor P. Asbrink), which took over the assignment of funding and granted a subsidy; the rules of awarding were formally approved by the Swedish government in January 1969 [2], [4].

Since 1969, five traditional Nobel Prizes have been added with the unofficial sixth one - the Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel, established on the occasion of 300 anniversary of foundation of this bank. According to the by-laws of the bank, *"the prize shall be awarded on an annual basis to a person with such significant achievements in the field of economic sciences, as required in the testament of Alfred Nobel of 27 November 1895"*. As an official Nobel Prize, in accordance with the testament, this prize was supposed to be awarded for the greatest benefit in the previous year - like the other prizes it is however rather similar to an award for lifelong work. What became the main criterion was that the improvement was of a significance generally recognized by the economic science; it was invented in the past, but could be realised for many years.

Award of this prize - usually, but incorrectly called Nobel Prize in Economics - has had a lot of critics from the very beginning. It should be noted however that also the official Nobel Prize for Peace has a lot of opponents, referring to controversial conception and unfortunate decisions about Nobelists. In 2003, relatives of Alfred Nobel joint the circle of the critics of the Nobel Prize in Economics and, in an open letter, they called upon the Swedish National Bank to give up referring to this Prize to as a Nobel Prize, as the prize is inconsistent with the Nobel's will. Efforts to change the situation have however only an outside chance to succeed - the name is already established and the prize has become renown all over the world. What is pointed out to is however the absence of a female Nobelist or the fact that about two thirds of the Nobelists come from the U.S.A. (were born in U.S. or became U.S. citizens later). Sharp-tongued critics say not only that this is not a result of a superior quality of U.S. science (according to some of them, Americans have even brought no revolutionary ideas into economics), but rather a result of the fact that the economists eager to be honoured arrange lucrative stays at U.S. universities for those instrumental in awarding the particular prize and also a result of political pressures, other forms of corruption or nomination methods and extreme subjectivism at the selection, usually carried out by a five-member committee of the Swedish Academy of Sciences - so the Nobel Prize in Economics bears a stigma of an unwanted cuckoo's egg [6].

P. Jager, a Swedish mathematician and member of the Royal Academy of Sciences, M. Lonnroth, a former environmental minister, and the economist J. Lonnroth (*Dagens Nyheter*, 10. 12. 2004) sharply criticize the Swedish Bank for *"planting its egg in the nest of a very honoured bird and thereby misused a protected trademark"*, devaluing the genuine Nobel Prizes. They point out that certain economists (including Nobelists) misused mathematics to create unrealistic models of social dynamic processes. They demur at the fact that a suspiciously large portion of Nobel Prizes in Economics has been awarded to economists close to the Chicago school, the mathematic models of which serve predominantly for speculations on financial markets - which is however in sharp contradiction with the intentions of A. Nobel himself, who strived to improve the human destiny. The last straw was the selection of laureates 2004 - F. F. Kydland and E.C. Prescott. In the hailed article of 1977, applying a mathematic model, they "proved" that central banks should be independent of pressures

from the part of elected deputies, either in the system of liberal parliamentary democracies and the currency policy should be entrusted rather to independent central bankers. A cardinal question however remains whom such extremely strict rules actually serve, whether really to all people or mainly to owners of a capital and financial institutions, to the benefit of which they participate in redistribution of wealth to the detriment of workers, growth of unemployment or increase in costs of debt repayment. By the way, there are also other who would like to know whether this is only a pure coincidence that a large percentage of Nobelists are indisputably right-wingers.

The philosopher T. Segerstedt of the Swedish Academy awarding the Nobel Prize in literature stated in 1997 that the prize in economics *"should be awarded elsewhere"*. The Swedish economist C. Hamilton wrote that this controversial prize was a *"double winning in a lottery"* - when Swedish economists come to U.S.A., they find all doors open everywhere, as the Americans eager for the Nobel Prize in Economics *"make miracles happen"*; whereas such a Nobelist visiting Sweden afterwards behaves like a prophet, giving patronising advice about how the Swedish economic policy should look like. Also other voices, of physicians, mathematicians, environmentalists or psychologists and neurophysiologists, often point out to ideological prejudice of Neoclassical economists and to that fact that a plenty of their postulates are totally unrealistic, trying to accommodate the world to their theory and unpronounced values. It is demanded that the Nobel Prize in Economics should be extended and awarded correctly, separated from the genuine Nobel Prizes or entirely cancelled. Dogmas of Neoclassical economics are used to be compared rather to a religion than to a real science. More general reservations, from the field of "hard" but also "soft" sciences, are directed at the old question of whether economics is a real science or only a mere profession. Most of its principles cannot be subject to critical verification and mathematic presentation often serves for masking its ideological character and for the fact that the problems formulated in this way are intentionally getting out of reach of general public and elected deputies, with reference to alleged technical features. Economists, even with their often controversial and bad advice, are not exposed to such criteria of performance assessment as other professions and are actually relieved of any responsibility.

All Laureates in Economics

The very Nobel Prize in Economics (despite called so inaccurately, the Nobel Committee has never raised any official protests), established in order to profile the economics as a science, is supposed to hail the best economic ideas and theories supported with prestigious publications. During the awarding ceremony, the laureate is conferred the title of an honorary professor of economics, member of the Royal Academy of Sciences, and a lecture is given [2].

The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel has been awarded to 58 persons since 1969. In the presented survey countries and institutions are named as for the period of being awarded the Nobel Prize - comments dealing with particular economists and their contributions in more details see [1], [2], [3], [5], [9], [10].

Ragnar Anton Kittil Frisch (1895 - 1973), Norway (University of Oslo, Oslo), **Jan Tinbergen** (1903 - 1994), Netherlands (Netherlands School of Economics, Rotterdam)

1969 - *"for having developed and applied dynamic models for the analysis of economic processes"*

Paul Anthony Samuelson (1915), USA (Massachusetts Institute of Technology, Cambridge)

1970 - *"for the scientific work through which he has developed static and dynamic economic theory and actively contributed to raising the level of analysis in economic science"*

Simon Alexander Kuznets (1901 - 1985), USA (Harvard University, Cambridge)

1971 - *"for his empirically founded interpretation of economic growth which has led to new and deepened insight into the economic and social structure and process of development"*

Sir John Richard Hicks (1904 - 1989), United Kingdom (All Souls College, Oxford), **Kenneth Joseph Arrow** (1921), USA (Harvard University, Cambridge)

1972 - *"for their pioneering contributions to general economic equilibrium theory and welfare theory"*

Wassily Wassilyovitch Leontief (1906 - 1999), USA (Harvard University, Cambridge)

1973 - *"for the development of the input-output method and for its application to important economic problems"*

Gunnar Karl Myrdal (1898 - 1987), Sweden (University of Stockholm, Stockholm), **Friedrich August von Hayek** (1899 - 1992), United Kingdom/Austria (Freiburg Universität, Freiburg)

1974 - *"for their pioneering work in the theory of money and economic fluctuations and for their penetrating analysis of the interdependence of economic, social and institutional phenomena"*

Leonid Vitaliyevich Kantorovich (1912 - 1986), USSR (Akademija nauk, Moscow), **Tjalling Charles Koopmans** (1910 - 1985), USA (Yale University, New Haven)

1975 - *"for their contributions to the theory of optimum allocation of resources"*

Milton Friedman (1912 - 2006), USA (University of Chicago, Chicago)

1976 - *"for his achievements in the fields of consumption analysis, monetary history and theory and for his demonstration of the complexity of stabilization policy"*

Bertil Gotthard Ohlin (1899 - 1979), Sweden (Stockholm School of Economics, Stockholm), **James Edward Meade** (1907 - 1995), United Kingdom (University of Cambridge, Cambridge)

1977 - *"for their pathbreaking contribution to the theory of international trade and international capital movements"*

Herbert Alexander Simon (1916 - 2001), USA (Carnegie Mellon University, Pittsburgh)

1978 - *"for his pioneering research into the decision-making process within economic organizations"*

Theodore William Schultz (1902 - 1995), USA (University of Chicago, Chicago), **Sir William Arthur Lewis** (1915 - 1991), United Kingdom (Princeton University, Princeton)

1979 - *"for their pioneering research into economic development research with particular consideration of the problems of developing countries"*

Lawrence Robert Klein (1920), USA (University of Pennsylvania, Philadelphia)

1980 - *"for the creation of econometric models and the application to the analysis of economic fluctuations and economic policies"*

James Tobin (1918 - 2002), USA (Yale University, New Haven)

1981 - *"for his analysis of financial markets and their relations to expenditure decisions, employment, production and prices"*

George Joseph Stigler (1911 - 1991), USA (University of Chicago, Chicago)

1982 - *"for his seminal studies of industrial structures, functioning of markets and causes and effects of public regulation"*

Gerard Debreu (1921 - 2004), USA (University of California, Berkeley)

1983 - *"for having incorporated new analytical methods into economic theory and for his rigorous reformulation of the theory of general equilibrium"*

Sir John Richard Nicholas Stone (1913 - 1991), United Kingdom (University of Cambridge, Cambridge)

1984 - *"for having made fundamental contributions to the development of systems of national accounts and hence greatly improved the basis for empirical economic analysis"*

Franco Modigliani (1918 - 2003), USA (Massachusetts Institute of Technology, Cambridge)

1985 - *"for his pioneering analyses of saving and of financial markets"*

James McGill Buchanan, Jr. (1919), USA (George Mason University, Fairfax)

1986 - *"for his development of the contractual and constitutional bases for the theory of economic and political decision-making"*

Robert Merton Solow (1924), USA (Massachusetts Institute of Technology, Cambridge)

1987 - *"for his contributions to the theory of economic growth"*

Maurice Felix Charles Allais (1911), France (École Nationale Supérieure des Mines de Paris, Paris)

1988 - *"for his pioneering contributions to the theory of markets and efficient utilization of resources"*

Trygve Haavelmo (1911 - 1999), Norway (University of Oslo, Oslo)

1989 - *"for his clarification of the probability theory foundations of econometrics and his analyses of simultaneous economic structures"*

Harry Max Markowitz (1927), USA (City University of New York, New York), **Merton Howard Miller** (1923), USA (University of Chicago, Chicago), **William Forsyth Sharpe** (1934), USA (Stanford University, Stanford)

1990 - *"for their pioneering work in the theory of financial economics"*

Ronald Harry Coase (1910), United Kingdom (University of Chicago, Chicago)

1991 - *"for his discovery and clarification of the significance of transaction costs and property rights for the institutional structure and functioning of the economy"*

Gary Stanley Becker (1930), USA (University of Chicago, Chicago)

1992 - *"for having extended the domain of microeconomic analysis to a wide range of human behaviour and interaction, including nonmarket behaviour"*

Robert William Fogel (1926), USA (University of Chicago, Chicago), **Douglass Cecil North** (1920), USA (Washington University, St. Louis)

1993 - *"for having renewed research in economic history by applying economic theory and quantitative methods in order to explain economic and institutional change"*

John Charles Harsanyi (1920 - 2000), USA (University of California, Berkeley), **John Forbes Nash, Jr.** (1928), USA (Princeton University, Princeton), **Reinhard Selten** (1930), Germany (Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, Bonn)

1994 - *"for their pioneering analysis of equilibria in the theory of non-cooperative games"*

Robert Erwin Lucas, Jr. (1937), USA (University of Chicago, Chicago)

1995 - *"for having developed and applied the hypothesis of rational expectations, and thereby having transformed macroeconomic analysis and deepened our understanding of economic policy"*

James Alexander Mirrlees (1936), United Kingdom (Trinity College, Cambridge), **William Vickrey** (1914 - 1996), USA (Columbia University, New York)

1996 - *"for their fundamental contributions to the economic theory of incentives under asymmetric information"*

Robert Carhart Merton (1944), USA (Harvard University, Cambridge), **Myron Samuel Scholes** (1941), USA (Long Term Capital Management, Greenwich a Stanford University, Stanford)

1997 - *"for a new method to determine the value of derivatives"*

Amartya Kumar Sen (1933), India (Trinity College, Cambridge)

1998 - *"for his contributions to welfare economics"*

Robert Alexander Mundell (1932), Canada (Columbia University, New York)

1999 - *"for his analysis of monetary and fiscal policy under different exchange rate regimes and his analysis of optimum currency areas"*

James Joseph Heckman (1944), USA (University of Chicago, Chicago), **Daniel Little McFadden** (1937), USA (University of California, Berkeley)

2000 - *"for his development of theory and methods for analyzing selective samples", "for his development of theory and methods for analyzing discrete choice"*

George Arthur Akerlof (1940), USA (University of California, Berkeley), **Michael Andrew Spence** (1943), USA (Stanford University, Stanford), **Joseph Eugene Stiglitz** (1943), USA (Columbia University, New York)

2001 - *"for their analyses of markets with asymmetric information"*

Daniel Slovic Paul Kahneman (1934), USA and Israel (Princeton University, Princeton), **Vernon Lomax Smith** (1927), USA (George Mason University, Fairfax)

2002 - *"for having integrated insights from psychological research into economic science, especially concerning human judgment and decision-making under uncertainty", "for having established laboratory experiments as a tool in empirical economic analysis, especially in the study of alternative market mechanisms"*

Robert Fry Engle III. (1942), USA (New York University, New York), **Sir Clive William John Granger** (1934), United Kingdom (University of California, San Diego)

2003 - *"for methods of analyzing economic time series with time-varying volatility (ARCH)",
"for methods of analyzing economic time series with common trends (cointegration)"*

Finn Erling Kydland (1943), Norway (Carnegie Mellon University, Pittsburgh, University of California, Santa Barbara), **Edward Clyde Prescott** (1940), USA (Arizona State University, Tempe)

2004 - *"for their contributions to dynamic macroeconomics: the time consistency of economic policy and the driving forces behind business cycles"*

Israel Robert John Aumann (1930), Israel and USA (Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem), **Thomas Crombie Schelling** (1921), USA (University of Maryland, College Park)

2005 - *"for having enhanced our understanding of conflict and cooperation through game-theory analysis"*

Edmund Strother Phelps (1933), USA (Columbia University, New York)

2006 - *"for his analysis of intertemporal tradeoffs in macroeconomic policy"*

Classification of so-called Nobel Prizes in Economics

The significance of the Nobel Prize in Economics is predominantly prestigious, pedagogical and popularising, while its true value for development of economics, economy and society appears rather unconvincing to many people. Award of the Nobel Prize in Economics indisputably evoked and enhanced interest in a lot of theoretical conceptions and methods of analyses (especially the quantitative ones), but also in some schools and approaches in general. In the period 1969 - 2006, the Nobel Prize was awarded to 58 laureates, exclusively males. The country they come from is for 39 of them officially mentioned as the U.S.A. (while as for some other, there is a reference of their activity in the U.S.), 9 laureates stem from the University of Chicago. The U.S. economic sciences are usually the first to respond to the latest not only economic developments, having the largest background for education and work of theoretical economists and carrying on the tradition of the British economics, which still hold the second position. Soviet Union has been awarded with only one prize, China has not been awarded with any prize at all.

After establishment of the Nobel Prize in Economics, the object of the awards were discoveries based on mathematics and econometric methods, which however date to an older history. They include pioneering contributions to theories of economic growth, economic balance, monies, conceptions of fluctuations or optimum allocation of funds. Later on, the objects of the awards included contributions to the theory of decision-making in organisations, analyses of development of less developed countries and improvement of econometric approaches. In the eighties, especially macroeconomics was popular - with analysis of financial markets, production, employment, prices, industrial structures and function of markets. New analytic and econometric methods and procedures of national accounting are introduced, models of economic growth, market theories or theories of effective allocation of resources are designed; the probability theory is applied to econometric problems and researches in the field of finance are carried out. Development tendencies of the Nobel Prize in Economics in the last decade of the twentieth century are not distinctly different from the former ones, only the share of microeconomic contributions is rising. Microanalysis is extended to human behaviour and relations in general, including decision-making not based on markets. Research is focusing on the economic history, application of the theory of games, economy of welfare, economic selection or imperfect or asymmetric information. Development of the economic sciences is accompanied and directly conditioned by development and applications of the theory of probability, further application of statistics, theory of games, theory of information and computer technology - with this contribution, the Nobel Prize in Economics entered also the 21 century [4], [9].

In recent years, the prizes have been awarded for development of the microeconomic theory and method of the analysis of selection and discrete choice analysis (2000), for contributions to the theory of markets with asymmetric information (2001), for application of psychological research to economics and laboratory experiments in economic analysis (2002), for the analysis of economic time series with time-varying volatility and the invention of so-called co-integration (2003), for the development of dynamic macroeconomics, analysis of factors of economic cycle and integrating theories of the cycle and growth (2004) and for the contribution to the analysis of conflicts and cooperation at applications of the theory of games (2005). The Nobel Prize in Economics 2006 was awarded to the macroeconomist E. S. Phelps - *"for his analysis of intertemporal tradeoffs in macroeconomic policy"* - especially in the context of analysis of relations of inflation and unemployment, including long-term efforts for adequate anchorage.

There are a lot of various attempts to structure the Nobel Prize in Economics [2], [4], [9]. Nobelists can be for example arranged into groups according to whether they rather focus on macroeconomics or microeconomics, which specialisation is however disputable for many of them. In the past, macroeconomic

issues prevailed, while recently, however, more significant interest in microeconomic fields is apparent from foreign reputable magazines (analysis of corporate environment, labour markets, imperfect competition etc.). Some studies mention that the Czech economic research still puts emphasis on macroeconomic issues or on the history of economic theories, which can be to certain extent attributed to aftermaths of transformation emphasizing just macroeconomics. It should be noted, however, that globalisation in progress is relativizing such standard arrangement and that there are also alternative approaches in this regard. Laureates' contributions can be as well arranged into the following groups: general economic theory, theoretical contributions focusing on certain aspects and economic sectors, methodological viewpoints of economic analysis, institutional economics, or global and "meta-economic" viewpoints. However, most of Nobelists belong, at the same time, to multiple, mutually overlapping fields of analysis.

As regards the orientation, laureates of the Nobel Prize in Economics are classified according to which economic direction or school they favour. Traditionally, authors of the type Samuelson, Meade, Klein or Modigliani are classified rather as Keynesian or, more exactly said, Neo-Keynesian, mainly within the framework of so-called Neoclassical Synthesis (where Solow or the Neoclassical Hicks are mentioned, too). It was especially them who participated in development of the micro- and macroeconomic conceptions of the Neoclassical world and in dominance of its instruments, or, headed by Samuelson, in "*enhancement of analytical level of economic sciences*" in wider involvement of mathematics, axiomatics and econometry in it. Those referred to as even more Neoclassical (and usually Anti-Keynesian) economists are Friedman, Buchanan, Lucas, Kydland, Prescott, Arrow, Debreu etc., but also other members of the liberal Chicago school (Becker and other), which classification is however disputable. Much hopes are pinned on the new Keynesian economics (Akerlof, Stiglitz), nevertheless a lot of critics praising Keynesian tradition express much doubt in this regard. Another group consists of economists of so-called New Institutional Economics (Coase, Fogel, North and other), again however of various interpretation and with various "distance" not only from the purely Neoclassical postulate, but also from the legacy of the traditional American institutionalism. Hayek can be regarded as a representative of specific Neo-Austrian school, while Myrdal and Ohlin can be seen as members of Sweden school etc.: some laureates are difficult to classify, (e.g. Sen, Lewis or the last Nobelist Phelps) and many of them can be kindly doubted as to whether they should be classified as economists at all (representatives of the theories of games like Aumann etc., econometrists, psychologists etc.)

Most of laureates can be classified as economists of standard type, the theories of which oscillate more or less within the limits of so-called mainstream economy. Who can be labelled as an exception, but only to certain extent, are Hayek, Coase (and all institutionalised authors, headed by North), Sen, Lewis or representatives of the Sweden school, but also partially the Chicago school - but always with full awareness of how problematic and treacherous any labelling is. What remains an issue still open is where the imaginary pendulum will incline and which theories will prevail in the 21 century; both the standard and the alternative approaches are, however, still marking time, as regards an adequate theoretical reflection and grasp of globalisation processes.

Prospects of Nobel Prize in Economics and "The Greatest Economist"

What remains the dominant field of interest of laureates is theoretical research, yet a significant part of them is strongly engaged in putting the scientific knowledge into economic and political practice - in the capacity of various governmental advisors, experts working for top institutions etc. An example can be Merton and Scholes (awarded with the Nobel Prize in Economist in 1997), engaged in activities of the American investment fund LTCM (Long Term Capital Management), which, however, in despite of his hailed theorems got into serious troubles. Theories and approaches of Nobelists are covering quite a large spectrum, reaching from works characterised with efforts towards comprehensive grasp of economic or social processes and phenomena (Samuelson, Hayek, Mundell etc.) up to highly specialised quantitative empiric researches (Fogel, McFadden, Engle etc.): with some of them more concentrating on the very essence of economic analysis and other of them often reflecting the trends that are popular at that moment (theory of rational expectations or asymmetric information, theory of games). The contributions, however, try to reflect social and economic trends, to certain extent copying the development of global economy, but to much lesser extent predicting expected social and economic development. Nevertheless, the Nobel Prize in Economics keeps its significance and value and its more than 35-year-old history is a proof that the scientific progress is not restricted only to purely natural sciences, but that it is possible also in solution of social problems [4], [6], [9].

An already traditional objection to the Nobel Prize in Economics is associated with the fact that this prize has not been awarded to any woman yet, which is for some people a sufficient proof of the persisting dominance of the hypotheses of the "patriarchal" character of economics, with a vision of a domain of the "female" type of economics: in this regard, the contribution of for example Joan Violet Robinson (1903 - 1983) or Janet Louise Yellen (born in 1946) is stressed. The prize has not been awarded either to any ecologically oriented economist,

unless we insist on a purely market solution of the issue of wastes, contaminants etc.: although economics profiled itself as a separate science already a relative long time ago, it still strongly neglects impacts of ecological aspects on the society, which should be of course reflected also in the economic sphere - hence the demand for example for the single so-called "ecoscience" or transformation of the Nobel Prize in Economics into a prize for economics and actually sustainable growth.

As a curiosity, let us mention the fact that a commission has been recruited from the midst of Nobelists, to elect "the greatest economist ever" - the French economic magazine (*L'expansion*, 22. 11. 2005) approached 34 living laureates, twenty of which took part in the voting (with G. B. Becker or J. F. Nash abstained from the voting). The voters adjudged the first position, maybe rather surprisingly, to the first American Nobelist - P.A. Samuelson (awarded with the Nobel Prize in Economics in 1970), about whom R. M. Solow said that "*it was only Samuelson who made the economics a scientific discipline ... before Samuelson, economics looked like a club of pipe smokers ...*". The second position was occupied by Irwing Fisher (1867 - 1947) as - according to M. Allais - "*a founder of economic modelling*" and K. J. Arrow (awarded with the Nobel Prize in Economics in 1972), who, according to L. R. Klein, "*prepared the ground for mathematic economics*". The classical political economists - the founders Adam Smith (1723 - 1790), about whom J. M. Buchanan said that "*nobody can't hold a candle to him*", and David Ricardo (1772 - 1823), ranked only third. Who was much discussed were also John Maynard Keynes (1883 - 1946), many a time it was just him who was called as the most significant personality of economic sciences of the 20 century, his rival F. A. Hayek (awarded with the Nobel Prize in Economics in 1974) or persons of French provenience such as Antoine Augustin Cournot (1801 - 1877) and Léon Marie-Esprit Walras (1834 - 1910). Some people would maybe like to see ranking at the top also our compatriot Joseph Alois Schumpeter (1883 - 1950), sometimes presented as "the second" most significant economist of the 20 century. It was just him, who in the capacity of a great expert on the history of economic analysis hailed as "the greatest of all economists" L. M. E. Walras with his general equilibrium theory. In conclusion, let us mention Karl Heinrich Marx (1818 - 1883), a person chosen by the BBC opinion poll as the thinker of the millennium (e.g. in 1999, beating even A. Einstein (1879 - 1955) and I. Newton (1642 - 1747), whose economic legacy cannot be omitted.

Let us hope that the enormously prestigious, but sometimes somewhat overvalued and generally not too beloved so-called Nobel Prize in Economics is at least to certain extent beneficial and useful - either if it included only dead-end paths tracing. In conclusion, let us wish to this controversial prize, supposed to award to the profession of economists the aureole of a true science, that it thrives and provides more help to solution of acute conflicts of the global capitalistic reality - which should be anyway true for all the other prizes, too.

References:

- [1] Blaug, M., Vane, H. R. (eds): *Who's Who in Economics*. 4th edition. Cheltenham, Edward Elgar 2003. ISBN 1840649925.
- [2] Jonáš, J. a kol.: *Oslava ekonomie: Přednášky laureátů Nobelovy ceny za ekonomii*. 2. doplněné vydání. Praha, Academia 1994. ISBN 8020002006.
- [3] *Nositelé Nobelovy ceny za ekonomii (Příloha k výstavce v knihovně VŠE - CIKS)*. Praha, VŠE v Praze - CIKS, březen 1997.
- [4] Petřík, B.: Nobelova cena za ekonomii jubuluje. *Ekonomický časopis* (Ústavu slovenskej a svetovej ekonomiky SAV a Prognostického ústavu SAV), 52, 2004, č. 10, s. 1275 - 1290. ISSN 00133035.
- [5] Sirůček, P.: Nositelé Nobelovy ceny za ekonomii I. - XIV. Dlouhodobý seriál. *Zpravodaj. Časopis Vysoké školy ekonomické v Praze*. 2003, č. 2 - 2005, č. 5. ISSN 12137146.
- [6] Sirůček, P.: Kontroverzní Nobelova cena za ekonomii. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2005, roč. 13, č. 7, s. 274 - 288. ISSN 05723043.
- [7] Sirůček, P., Džbánková, Z.: Racionalita a etická dimenze v ekonomických teoriích (vybrané problémy). *Ekonomie a Management*, 2006, roč. IX, č. 3, s. 19 - 34. ISSN 12123609.
- [8] Sodomka, L., Sodomková, M., Sodomková, M.: *Kronika Nobelových cen I (fyzika, chemie, fyziologie a medicína 1901 - 2000). Ke 100. výročí udělování Nobelových cen*. Liberec, ADHESIV 2002. ISBN 8023892055.
- [9] Sodomka, L., Sodomková, M., Sodomková, M.: *Kronika Nobelových cen II (literatura, mír, ekonomie 1901 - 2000). Ke 100. výročí udělování Nobelových cen*. Liberec, ADHESIV 2003. ISBN 8023892055.
- [10] Sojka, M.: *Kdo byl kdo. Světová a čeští ekonomové*. Praha, Libri 2002. ISBN 8072770551.

On-line references:

- <http://nobelprize.org>
- <http://www.nobel.se/economy>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/NOBEL-Prize>
- <http://www.almaz.com/nobel/economics>
- Politická ekonomie, from 1989
- Swedish Journal of Economics, 1972 - 1975

- Scandinavian Journal of Economics, from 1976

A prestigious award for economic science

Lubomíra Breňová

The contribution is mapping the history of the Nobel Prizes for Economics in a critical way since its first award in 1969. It is not passing away nor brief reminding the life and heritage of Alfred Nobel, the testament of him enabled to arise Nobel Prizes in five categories - for the most considerable discoveries in physics, chemistry, physiology and medicine, for outstanding literary pieces and for promoting brotherhood and peace among nations. Later on the sixth one was added unofficially - so called the Nobel Prize for Economics, which became evidently the most prestigious award in the sphere of economics, but on the other hand it has become also the target of many critical notes and attacks.

The matter of criticism is obviously the number of the Americans, awarded by the Prize, ideological and political background of many prize holders, an absence of women among the awarded persons or not keeping to the original principles of the A. Nobel testament. Many representatives of so called "hard sciences" turn attention, as well, that it is controversial whether such a discipline as economics deserves this type of award, others then understand this prize as a substitution for so far not existing mathematic award. Nevertheless, this Nobel prize - not loved by many or overestimated by many - has its sense in many aspects, that means that information on the prize and on its holders are useful and important. Moreover we can see doubts and controversies in respect to official Nobel prizes, mainly to that one awarded for peace, which has a significant number of critics.

To conclude with something so that it does not come out so serious. The text could give us also information, that apart from the serious Nobel prizes (where despite all the criticism the prize for economics also ranks among) are also awarded at Harvard University the Nobel prizes for curiosities - the Prizes Ig Nobel - for the latest fifteen years. This is some kind of analogy to "Plushy Lions" or "Antioscar", where the subjects of evaluation are, for example, mathematical calculations of the number of snaps necessary to take to ensure that there is nobody blinking an eye on a group snap, studies of hiccough treatment, excretion of penguins or discoveries how to cover the own bald heat.

The paper is illuminating and meets the standard. I recommend it to be published.

K některým otázkám historiografie světové a české ekonomie

Jiří Řezník

Při studiu vývoje ekonomického myšlení se lze střetnout s přístupem, který se snaží dokázat, že „dějiny politické ekonomie nejsou ničím jiným než dějinami vzniku marxistické politické ekonomie.“ (Heretik, 1988, s.12) Stejně tak Sirůček (2003) se chce dopátrat kořenů a hlavních mezníků formování soudobé standardní mikroekonomické a makroekonomické teorie“. V tomto přístupu se pracuje „s pojmem lineárního času, tedy s představou, že dějiny mají kontinuitu a směr a že ... existují pouze jedny dějiny a nikoliv množství různých historií.“ (Iggles, 2002, s.13).

Tento Sirůčkův přístup znamená, že čtenáři je dovoleno seznámit se jen s těmi prvky předklasických a klasických koncepcí, které se podílely na „vytváření stavebních kamenů pro standardní ekonomii 20.století“. Protože však odpověď na otázku „odkud“ není totožná s odpovědí na otázku „kam“, nelze se spokojit při rozboru geneze ekonomického myšlení s hledáním jeho významu pro současnou ekonomii (Holman, 1999) a ani nelze považovat za hlavní důvod studia dějin ekonomických teorií „hlubší pochopení současné ekonomie“, resp. omezit výzkum dějin teoretické ekonomie „na ty ekonomické teorie, které vyústily do současné mikroekonomické a makroekonomické teorie“ (Sojka, 2000, s. 5).

Tento přístup vedl a vede k tomu, že jestliže marxistická politická ekonomie kladla při studiu díla A.Smithe důraz na jeho rozlišení produktivní a neproduktivní práce, tak standardní ekonomie zná ze Smithe jednu jedinou stránku jeho díla, tj. pasáž o neviditelné ruce trhu, správněji konkurence. Smithovo dílo je přitom zaměřeno na výklad podstaty a původu bohatství národů a konkurenci těchto národů při jeho získávání, je návodem na zlepšení postavení Velké Británie v mezinárodním kontextu. Znalost dějin ekonomie a díla ekonomů je cenná právě tím, že s její pomocí lze získat novou znalost, znalost jiných přístupů k ekonomické realitě, případně možnou pluralitu historií ekonomického myšlení, což může pomoci k utváření alternativních obohacujících pohledů na realitu dnešní, k jejímu strukturovanějšímu poznání. K některým poznatkům, poučkám, teoriím a formulacím mohou badatelé dospět pouze v konkrétní historické situaci.

Šulc (1996, s. 389) naléhavě s odvoláním na českého historika Josefa Pekaře varoval před „posuzováním historických událostí a činů jejich protagonistů očima dneška, se znalostí výsledků tohoto jednání, které

pochopitelně tehdejší aktéři dějin neměli a mít nemohli.“ Ve stejném smyslu Patočka (1990) hovořil o „otevřenosti dějin a otevřenosti dějinám“.

Historii nějaké vědní disciplíny má smysl pěstovat především jako dodatečný zdroj inspirace a podnětů pro současné vědecké myšlení. Jisté myšlenky, teorie a formulace mohou být zformulovány jen jako jedinečný „plod jistého času a místa, který nemohl vzniknout odtrženě od světa, který zkouší vyjasnit.“ (Galbraith), který by jindy za jiných okolností nemohl vůbec spatřit světlo světa. Základní předností tohoto přístupu je, že zde je historie té či oné vědní disciplíny chápána jako zdroj možných podnětů pro obohacení současného poznání.

Je jistým zjednodušením tvrdit, že *„...tok dějin má svojí logiku a úkolem ... ekonomů je prozkoumat jeho vymezený úsek, rozhodnout, proč se dějiny ubíraly právě touto cestou a použít každé pravidlo, které zde bylo objeveno, k určení budoucího běhu dějin závislého na tom, zda lidé toto pravidlo uznají či nikoliv“* (Röpke, 1999, s. 14).

Jinou variantu ztotožnění odpovědi na otázku „odkud“ s odpovědí na otázku „kam“ představují práce, které si zvolí za své východisko určitou historickou etapu vývoje (myšlení), např. Aristotelovo učení (Priddat, 2002), respektive teoretickou školu, např. klasickou politickou ekonomii (Crosser, 1966), a z tohoto úhlu pohledu sledují, jak je v dalším vývoji naplňován jejich odkaz, případně rozebírají vznikající odchylky, resp. hereze. Tak Phillippovich (1910, s. 5) podle svých slov se ve svých přednáškách snažil „podati krátkou soubornou orientaci o hospodářských ideálech, jakými opanovány jsou strany v postavení svém k problémům národního hospodářství, a vysvětlují jejich znenáhle objevení se v 19. století. Mají objasniti spor hospodářskopolitických požadavků z protiv světového názoru a ukázati, že hospodářsko-politické ideály mají základ nikoli pouze v hmotných zájmech, nýbrž závisí jako sociální ideály na všeobecném pojetí státu a společnosti.“ Naopak zase (Patočka, 1990, s. 53) hledal kořeny vznikání západního světa, jeho „ducha svobodného osmyslování“ ve vývoji antické polis, v „jejím vznikání a udržování se ve vnitřním a vnějším boji“. Zakaria (2004) zase našel kořeny liberální demokracie, tj. určitého pojetí státu a společnosti, ve specifčnosti evropských dějin, konkrétněji v procesu odpoutání církve od státní moci po přesídlení císaře Konstantina v 324 po Kristu z Říma do nového hlavního města Konstantinopole, dnešního Cařihradu.

Z vývojového hlediska souvislosti, které se ocitají mimo zorný úhel pohledu a pozornosti účastníků dějů, se mohou stát těmi rozhodujícími momenty, které budou podstatně (za zády těchto účastníků) ovlivňovat veškerý další vývoj. Tyto souvislosti, existující například v podobě pravidel, tradic či určitých modelů chování, nebo dokonce momentů chování mají - přinejmenším - zpravidla jeden společný rys, jsou všudypřítomné z hlediska dané společenské skupiny, jsou k dispozici v takové míře, že nikdo nepocituje jejich nedostatek (deficitnost, vzácnost), takže samy o sobě nemohou být předmětem pozornosti ekonomů.

V jedné zemi budou pravidla silničního provozu založena na dodržování pravidla pravé ruky při dávání přednosti v jízdě, v jiné zemi mohou být pravidla silničního provozu založena na dodržování pravidla levé ruky při dávání přednosti v jízdě. Tato druhá alternativa sice může například být příčinou četnějších dopravních nehod, avšak náklady spojené s přechodem na pravidlo pravé ruky mohou být velmi vysoké, a proto nikdo nebude uvažovat o přechodu na jiný systém. Dokonce dokud nebude provedeno srovnání tohoto systému s alternativními systémy, skutečná příčina zvýšené dopravní nehodovosti nemůže být vystopována.

Vývoj má v zásadě divergentní charakter. Vždy se může prosadit, ale také se nemusí prosadit nejnepravděpodobnější směr vývoje z hlediska přítomného časového okamžiku, protože tento směr může přinést největší sumu příležitostí svým nositelům. Tento směr jejich aktivit se stává určitou vývojovou tendencí do toho momentu, dokud poskytuje jednotlivcům příležitosti k sociálnímu vzestupu. Kauzalitu vývoje těchto událostí lze diagnostikovat a zjistit toliko zpětně.

Z pohledu této zpětné kauzality není hledisko následujících událostí vyčerpáno bezesbýtku možnou dynamikou událostí předcházejících jen proto, že „smysl událostí je rozeznán ve svém pravém významu teprve dodatečně, a také proto, že mezi úmyslem a realizovanou myšlenkou se může otevřít hned několik propastí. I zde tedy vylétají aténské sovy - symboly moudrosti, jen po setmění, tedy když nám dojde smysl dějin v plné hrůze oněch následků, jichž si nejsou vědomi právě ti, kteří se pohybují na scéně přítomnosti jako antičtí herci, ovládnutí osudem, jenž je jim samým neznám“ (Sviták, 1990, s. 11). Historik nemůže být chytřejší než historie sama, respektive herci a aktéři událostí, jejichž splet' pak tvoří historii. Historik při hodnocení těchto událostí musí brát do úvahy také tu sumu znalostí, kterou měli a nebo mohli mít jejich aktéři.

Takováto událost (v našem případě článek v časopise, seminář, vědecká konference, neformální setkání i vnější impuls v podobě kulturního, sociálního a hospodářského vývoje), kterou si lze představit jako jeden z mnoha vírů na vodní hladině, získá takovou přitažlivost, že do sebe vtáhne postupně veškerou masu vody. Lze určit základní fáze tohoto procesu, nelze však před jeho započítím určit, která událost to bude. Zpětně lze možná zjistit, že události jako určité časoprostorové body A, B, C mají tu latentní vlastnost, že mohou procházet třemi fázemi svého vývoje. Událost A se dostane do fáze A1, v níž strhne k sobě událost B. V této podobě se dostane do druhé fáze například buď jako 2A1B, nebo jako A12B. Další možné kombinace se pak vynoří v třetí fázi.

Z historického hlediska lze velmi zhruba rekonstruovat s určitou pravděpodobností zpětně vývoj až třeba k bodu A, jehož význam byl však na počátku tak nepatrný, že o něm nezůstaly žádné záznamy, tj. bod A jsme schopni určit toliko hypoteticky. Různá interpretace tohoto bodu bude zároveň pozměňovat celou zpětnou rekonstrukci celého vývoje. Je však zřejmé, že nejenom výchozí body A, B, C mohou představovat impulsy dalších fází vývoje. Stejně tak například fáze A1 se může přeměnit na výchozí impuls D a fáze A12B se může

proměnit v impuls E, které opět zpětně mohou projít všemi výše uvedenými fázemi vývoje znovu (viz počátky kapitalismu v Itálii). Třetí rozměr vývoje jednotlivých fází představuje strukturování samotných fází, tj. to, co z hlediska vývoje politické revoluce zformuloval Krejčí (1992).

Slovy Hayeka (1991, sv. 1, s. 12), která neustále znovu opakuje v nejrůznějších – dokonce stále zesilujících – formulacích: „...základní řád velké společnosti nemůže beze zbytku spočívat na vědomém vytváření a nemůže si tudíž klást za cíl konkrétní předvídatelné výsledky...“ V tomto konstatování, domyšleném až do konce, je ve skutečnosti nejvýznamnější ten moment, že tento „zbytek“ dlouhodobě nabývá na větším a větším významu. Čím víc toho je známo, případně i vědecky prozkoumáno, tím větší význam pro další vývoj nabývá ten zbytek, který není znám, protože představuje do budoucna pro konající jednotlivce i sociální skupiny tu sumu příležitosti, k níž se začnou vztahovat všechny ostatní příležitosti. Tento zbytek na sebe bude nabalovat všechny dosavadní momenty vývoje. Všechny ostatní příležitosti, šance a výzvy mohly by být využity toliko při zachování kontinuity dosavadního vývoje, tedy toliko v té budoucnosti, která již nikdy nebude existovat.

Jeden z hrdinů románu „*Proud času*“ (Crichton, 2000, s. 338) sice správně poznamenává, že

„Všem nám vládne minulost, ačkoli si to nikdo neuvědomuje. Nikdo nechápe, jakou sílu má minulost. Ale když o tom budete přemýšlet, byla minulost vždycky důležitější než přítomnost. Přítomnost je jako korálový ostrov, který ční nad vodou, ale stojí na milionech mrtvých korálů pod hladinou, které nikdo nevidí. Stejně tak náš každodenní svět stojí na milionech a milionech událostí a rozhodnutí, k nimž došlo v minulosti. A to, co přidáme v přítomnosti, je triviální.“

Vezměme si třeba běžného středoškoláka. Ráno se nasnídá a pak jde do obchodu koupit si poslední cedéčko nové skupiny. Myslí si, že žije v moderní době. Ale kdo definoval, co je to 'skupina'? Kdo definoval 'snídat'? Nemluví už o všem ostatním. Celé jeho společenské zázemí - rodina, škola, oblečení, doprava, zákony, vláda.

Nic z toho se nerozhodlo v přítomnosti. Většina z toho se rozhodla už před stovkami let. Před pěti stovkami let, před tisícem let. Ten kluk sedí na vrcholu hory jménem minulost. A vůbec si toho nevšimne. Vládne mu něco, co nevidí, o čem nepřemýšlí, co nezná. Je to jistý druh poddanství, který se bez jediné otázky přijímá. A přitom stejný mladík přistupuje velmi skepticky k jiným věcem, které mu říkají, co má dělat - k rodičovským příkazům, reklamě, zákonům. Ale neviditelnou vládu minulosti, která rozhoduje téměř o celém jeho životě, přijímá bez jediné otázky. To je pravá moc. Moc, kterou je možno získat a využít. Protože stejně jako minulost ovládá přítomnost, ovládá i budoucnost. Proto říkám, budoucnost patří minulosti.“

Na jiném místě tentýž autor konstatuje, že „historie není nezaujatý záznam minulých událostí. Ani to není hřiště, na kterém by učenci mohli řešit své triviální spory. Účelem historie je vysvětlit současnost - říci nám, proč svět kolem nás je takový, jaký je. Historie nám říká, co je v našem světě důležité a jak k tomu došlo. Říká nám, proč si ceníme věcí, kterých si ceníme. A říká nám, čeho si nemáme všimnout, co máme odhodit. To je ta pravá moc - a obrovská moc. Moc definovat celou společnost“ (Crichton, 2000, s.442).

Význam přítomných činů však spočívá v tom, že tuto celou minulost, čí její určitý výsek neustále, ale přetržitě oživují. A přítomnost ovlivňuje budoucnost toliko negativně, napovídá, co nebude příležitostí ke změně. **Odpověď na otázku odkud není totožná s odpovědí, na otázku kam.**

Platnost zpětného pohledu a současně relativnost předpovědi na základě výše uvedené méně či více zdařilejší rekonstrukce více nebo méně přesně známého vývoje jednotlivých fází je dána tím faktem, že realita je strukturována, že do určité míry vývoj v jedné její rovině sleduje vývoj v druhé její rovině, i když současně v tomto střetávání dochází k obohacení reality o její nové prvky (příležitosti). „*Řetězec historických příčin a následků utvářejících nějakou společnost je dlouhý a jedinci podrobující se příkazům této společnosti si neuvědomují, co je poznamenalo takovým či jiným způsobem*“ (Milocz, 1997, s. 131).

Předpovědi jsou vlastně už součástí minulosti, měly by být formulovány pouze negativně, tj. jako něco, co by se stát nemělo (antiutopie). Jsou-li formulovány jako vize (utopie), je to první krok k jejich zneplatnění, protože tím větší váhu získávají jakékoliv odchylky (vzorce chování) od předpokládaného trendu událostí v těchto prognózách. Jinak řečeno, dějiny svým aktérům připraví ještě mnohá překvapení. Samozřejmě, že dosavadní vývoj svými vytvořenými předpoklady vytváří určité předvídatelné determinanty budoucího vývoje. Kdyby se lidé změnili v hmyz jako Gregor Samsa - hrdina povídky „*Die Verwandlung*“ od Franze Kafky (1964) -, nebo měli stejný počet rukou jako indický bůh Šiva, tak by asi jejich dějiny a jejich budoucnost nabyly odlišných kontur.

Tato předem daná neurčitost vývoje lidské společnosti znemožňuje v daném přítomném okamžiku individuu určit efektivnost svého jednání toliko racionálně, tj. prostřednictvím vlastního rozumového vyhodnocení jak ex ante, tak i ex post. Proto tak zcela neplatí teze (Kinkor, 2000, s. 13), že „*společenské procesy nejsou deterministickou příčinou vytváření lidského vědomí, je tomu přesně naopak. Společenské procesy jsou kumulovanou či agregovanou výslednicí jednání lidí, vedeného jejich myšlením. Lidé se chovají více či méně racionálně (a velmi často zcela iracionálně) podle toho, nakolik používají své vědomí, svou schopnost přemýšlet, nebo se této odpovědnosti vyhýbají. Člověk není bezmocným produktem společnosti, nýbrž volní bytostí, která vlastním rozhodnutím volí, které myšlenky (nahromaděné v procesu kulturní evoluce) od ostatních přijímá a které nikoli. Svobodná vůle (volní schopnost) člověka je základem jeho intelektu.*“

Platí obojí, člověk je jak produktem společnosti, tak je také bytostí se svobodnou vůlí, protože staví svůj přibytok jenom a toliko na staveništi, na těch cihlách, na těch ruinách a s těmi lidmi, zkrátka s tím materiálem, který má k dispozici. V tom smyslu právě intelekt nabádá využít toho, co už je k dispozici. Lze dokonce říci, že

je tímto základem determinován, že vytváření lidského vědomí je podmíněno společenskými procesy a že individuální vědomí prostřednictvím svého zpředměťování ve svém díle k tomu přidává jen malý díleček.

Každý jednotlivec je nositelem naprosto unikátní produkční funkce, z jejichž elementárních prvků v nejlepším případě jsou pojmenovatelné toliko ty momenty, které vcházejí do interakcí s jinými jednotlivci. Za hranicemi této pojmenovatelnosti se nachází neuchopitelný svět spontánního pohybu, Hayekův spontánní řád. Tito jednotlivci využívají výše pojmenovatelných momentů k uchopení jak své produkční funkce, tak i unikátních produkčních funkcí ostatních jednotlivců. Ale tak jak se rozšiřují případně hranice tohoto pojmenovatelného světa, tak se svět spontaneity stěhuje do neustále nižších podlaží. Tento „temný“ základ lidského jednání má za následek jak nepředvídatelnost lidského chování, tak i jeho nekontrolovatelnost, na úrovni společnosti pak má za následek jak nepředvídatelnost vývoje společnosti, tak i jeho možnou neopakovatelnost, otevřenost a variabilitu.

Jak uvedl Hayden White: „Historikové se zabývají událostmi, které lze zařadit do určitého časoprostoru a které v podstatě lze (nebo bylo možné) pozorovat nebo vnímat Každá historická práce musí dodržovat zásady koherence stejně jako zásady korespondence, má-li být považována za přijatelný záznam toho, „co se *skutečně* stalo.“ Předběžné zaujetí pro empirismus je totiž provázeno přesvědčením, že „realitu“ lze nejen vnímat, ale také že její struktura je koherentní. Pouhý seznam jednotlivých ověřitelných existenčních tvrzení nečiní záznam reality, chybí-li v něm koherence, ať již logická nebo estetická, která by tato tvrzení vzájemně spojila. historikové se zabývají pouze skutečnými událostmi, ale proces spojování událostí ... do srozumitelného celku, který by mohl sloužit jako *objekt* znázornění, je tvůrčím procesem. ... V nezpracovaném historickém záznamu a v chronologické posloupnosti událostí, které historik z daného záznamu odvodí, existují fakta toliko jako hromada fragmentů spojených vzájemnou časovou blízkostí. Tyto fragmenty je nutno spojit, aby vytvořily celek v určitém smyslu, nikoli však ve smyslu obecném. ...

Každá disciplína je tvořena souborem omezení myšlení a imaginace a žádná z nich není natolik svázána různými tabu, jako právě profesionální historiografie – a to natolik, že tzv. „historická metoda“ sestává z o málo více než z příkazu „uvést příběh na pravou míru“ (bez jakékoli zmínky o tom, jaký by měl být vztah mezi „příběhem“ a „faktem“) a za každou cenu se vyhnout jak přílišné pojmové determinaci, tak přemíře obrazotvornosti (t. j. „enthusiasmu“). ... Dějová struktura historického vyprávění (*jak* události nakonec dopadly tak, jak dopadly) a formální argument nebo výklad toho, *proč* „se události nakonec staly nebo dopadly tak, jak dopadly“ jsou *předurčeny* původním popisem (faktů, které mají být vysvětleny) v dané dominantní formě užití jazyka: metafoře, metonymii, synekdoše nebo ironii.

Ekonomické teorie jako určité výsledky jejich výzkumu – jsou „vždy plodem jistého času a místa. Není možné je rozebírat odtrženě od světa, který zkoušejí vyjasnit. A ten svět se mění, podléhá procesu neustálých změn. Jestliže ekonomické teorie mají zachovat své spojení se skutečností, musí se také měnit.“ (Galbraith, 1992, s.11)

R. L. Heilbroner (1993, s. 10) ve své knize o velkých ekonomech napsal: „Tato kniha se věnuje několika lidem, kteří podle kritérií užívaných v historických příručkách byli nevýznamnými lidmi, nevedli armády, neposílali nikoho na smrt, neovládali žádné impérium a měli poměrně malý podíl na rozhodování, které by mělo historický význam. Několik z nich získalo určitý vzhlas, ale žádný se nestal národním hrdinou: někteří byli zahrnováni pomluvami, žádný z nich se nestal veřejným nepřítelem č. 1. Podle zásady, že ten, kdo ovládá lidský rozum, vládne mocí větší než je moc meče, tito lidé utvářeli a měnili svět. Pouze několik z nich se podílelo na veřejné činnosti. Pracovali většinou jako učenci – tiše, neviditelně, bez ohledu na to, co o nich hovoří svět. Nechávali však za sebou rozbitá impéria a kontinenty. Podepírali, nebo rozvraceli politické režimy. Vyvolávali nepřátelství mezi třídami a dokonce i mezi národy – ne v důsledku sprádaní takových plánů, ale díky neobvyklé moci svého myšlení.“

Vývoj českého ekonomického myšlení je fragmentárně zachycen v závěrečných kapitolách třech vysokoškolských učebnic dějin světového ekonomického myšlení zpracovaných českými autory (Holman, 1999; Kvasničková, 1999; Sojka, 2000). Speciálně dějinám českého ekonomického myšlení do 1948 jsou věnovány knihy (Vencovský, 1997; Bažantová, 2002; Vencovský - Půlpán, 2005) a sborník „Některé otázky dějin ekonomických učení v Československu“ (1984), které však rovněž neprezentují vývoj českého ekonomického myšlení v jeho celistvosti a posloupnosti. Bez předběžných monografií však není možné vytvořit syntézu, není ani možné provést hlubší kritické zhodnocení českého ekonomického myšlení, ani provést jeho rozčlenění do etap a strukturalizaci. Proto bylo zapotřebí vybrat si nějaký úhel pohledu, jedno jediné hledisko a učinit na jeho základě průřez dějinami ekonomického myšlení, či některé jeho etapy (Řezník, 2003; Řezník, 2004).

V této souvislosti lze vyzdvihnout brilantní esej O. Kýna „The Rise and Fall of Economic Reform in Czechoslovakia“ (1970), v němž autor dokumentoval, že hodnocení pokroku v zavádění ekonomických reforem je závislé na tom, zda je brán do úvahy pouze teoretický výzkum, nebo stati politiků a plánovačů a byrokratů, anebo dokumenty schválené na úrovni vlády, parlamentu či politických stran, anebo dokonce budeme-li brát do úvahy aktuální stav ekonomiky. Tento Kýnův přístup lze aplikovat také na výzkum vývoje českého ekonomického myšlení v celé jeho struktuře.

Situace ve výzkumu dějin ekonomického myšlení v Česku je charakteristická tím, že i když existují některé dílčí studie, věnované tomu či onomu aspektu vývoje tohoto myšlení, nelze v žádném případě hovořit například.

o takové syntéze, jakou se pro vývoj světového ekonomického myšlení první poloviny dvacátého století podařilo zpracovat E. Jamesovi (1968), nebo F. Kutnarovi a J. Markovi (1997) pro českou historiografii.

Dějiny ekonomie by měly být chápány jako součást dějin vědy a kultury. Poněkud spornější je pojetí, které dějiny ekonomie zde chápe jako součást dějin národního hospodářství (viz Geršlová - Sekanina, 1999), zvláště když si klade za úkol zformulovat model vývoje národního hospodářství, o což se pokusili pro USA například autoři ve sborníku *The Reinterpretation of American Economic History* (1971). Začlenění dějin ekonomie do dějin vědy je pojetím, které již prosazovali Gide s Ristem (1915). Jejich práce „Dějiny nauk národohospodářských“ současně upozornila na významná úskalí práce historika ekonomie.

„Dějiny nauk mají v akademickém studiu národního hospodářství ve Francii mnohem více místa než v kterékoliv jiné zemi. ... Zajisté se může toto místo věnované dějinám nauk považovati za příliš široké, zvláště uvážíme-li, že vlastní dějiny hospodářské, totiž dějiny hospodářských zřízení a fakt, nemají ani jediné stolice na universitách francouzských“ (s.VII).

„Poměry dávají vyvstávat v dané době problémům, jež theoretik má luštit, a poměry dávají časem těmto problémům mizeti ... (avšak) události samy nestačí na vysvětlení nauk. ... Jsou-li ideje určovány dobou a prostředím, jak vysvětliti, že tatáž doba a totéž prostředí daly zároveň vznik naukám nejenom různým, ale i protichůdným. ...“ (s.VIII).

„Museli jsme se omeziti, nejenom v čase, nýbrž i v zemích. ... I když jsme takto omezili pole svých studií, nebylo možno v něm podati vše, museli jsme činiti výběr. Snažili jsme se soustřediti svůj výklad na nejmenší možný počet jmen a idejí, abychom je postavili do jasnějšího světla. Nezamýšleli jsme napsati úplné a podrobné dějiny, ale spíše podat řadu obrazů, odpovídajících význačným obdobím v dějinách nauk.“

V tomto výběru jest ovšem vždy jistá libovůle. Jak určití nepovolnějšího zástupce každé nauky? ... není snadno určit, komu náleží priorita. Je-li však nesnadno zjistiti okamžik vzniku určité ideje, jest poměrně snadno stanoviti dobu, kdy upoutává pozornost a dostává místo v celku nauk hlášených nebo aspoň diskutovaných. Toho jsme se drželi“ (s.X).

„Musili jsme činiti výběr nejen mezi autory, ale také mezi naukami. ... Nechceme doporučovati jedny a zavrhovati druhé dle kritéria mravnosti nebo společenské užitečnosti, ba ani ne dle kritéria pravdivosti. ... Víme, že studium omylů jest plodné, i kdyby z něho plynulo pouze prospěšné upozornění budoucího se jich vystříhati. ...“ (s.XI).

„... omezili jsme své poznámky co nejvíce ... proto, že pro čtenáře jsou významné názory mistrů, jež jim předvádíme, a nikoliv naše vlastní. Pokud bylo možno, nechali jsme autory mluvit tu samy a nebáli jsme se množství citátů. Snažili jsme se vyznačiti hlavně nauky, které, ať pravdivé či bludné, spolupracovaly na vytváření idejí nyní vládnoucích, a ony, jež se přímo k nim připojují. Jak, kde a kým byly formulovány principy, jež tvoří dočasnou či trvalou kostru národohospodářské vědy, tak jak je dnes hlášána? – tj. plán naší knihy. Považovali jsme za vhodné vyhraditi místo i naukám, jež – třeba na hranicích politické ekonomie ve vlastním smyslu – působily významně na učení, zákonodárství a vývoj názorů, jako jsou křesťanský socialismus, solidarismus a anarchismus“ (s.XII).

„Rozvržení dějin nauk jest obtížné. Poněvadž běží o dějiny, jest nutno sledovati přibližně postup chronologický; možno však při tom buď stavěti všechny nauky vedle sebe jako v dějinách všeobecných nebo je rozdělit na tolik samostatných historických výkladů, kolik jest hlavních směrů nauk. První způsob nutí k tomu, že se v každé kapitole musí probírat všechny nauky současně, s čímž jest spojeno nebezpečí, že o každé z nich zůstane obraz dost matný. Druhý způsob má nevýhodu, že roztrhne všeobecné dějiny na řadu monografií a nedává vyniknouti nutným vztahům, jež spojují v každé době nauky souhlasné a také ty, jež stojí proti sobě. Pokusili jsme se vyhnouti se závadám a spojití výhody obou těchto method tím, že jsme shrnuli nauky v širší celky dle jejich příbuznosti a předvedli je dle historického postupu jejich objevení. Netřídíme je přesně dle doby jejich vzniku, nýbrž spíše dle doby jejich zralosti. Ve vývoji nauky je vždy jistý vrcholný bod; snažili jsme se stanoviti tyto body a věnovali jsme každému z nich zvláštní kapitolu. Nezdřáhali jsme se ostatně anticipovati pořad chronologický, kdykoliv se nám to zdálo žádoucí pro jasnost výkladu“ (s.XII-XIII).

Badatel volbou předmětu zkoumání provádí v strukturované síti pojmů a jejich vzájemných závislostí, zachycujících obrysy reality, zvýraznění určitých drah orientovaných více či méně uspořádaným způsobem ke svému (subjektivně vybranému) tématu. Obrazně řečeno, mění živou šachovou partii na šachovou úlohu. Je na ostatních, aby si provedli její korekci pro své vlastní partie a úlohy. „Dějiny nejsou totožné s minulostí, jsou vždy konstrukcí o minulosti vztaženou k historikově současnosti“ (Třeštítk, 2005, s.55). Podrobněji o některých aspektech takto historické metody pojednává (Applebyová – Huntová - Jacobová, 2002, s. 126 - 140, 161, 167, 175 - 193, 206 - 221, 247 - 252).

Tomuto přístupu, který byl použit ve statích (Řezník, 2003) je velmi blízká formulace I. Bažantové z úvodu k učebnici „Dějiny ekonomického myšlení“ (Kvasničková, 1999, s. 9): „Mnohokrát osvědčenou pravdou je, že poznání minulosti nám může přinést užitek v současnosti“. Historické bádání v každém případě aktivně ovlivňuje způsob, jak nejen odborná veřejnost vnímá současné události. Toto bádání obohacuje jejich vnímání o nový rozměr, o časový horizont (Applebyová – Huntová - Jacobová, 2002, s. 237). „Historický rozbor učí, že

členové společnosti vytvářejí nejprve struktury, které omezují lidské jednání, a poté systémy myšlení, jež tyto struktury popírají“ (Tamtéž, s. 252).

Ve zmapování vývoje diskusí ekonomů v rekonstrukci jejich myšlenkového světa a jimi prezentovaných teorií, zformulovaných jako jedinečný „plod jistého času a místa, který nemohl vzniknout odtrženě od světa, který zkouší vyjasnit.“ (Galbraith), lze vidět základní význam práce historika ekonomického myšlení. E. James (1968, s.505) svou práci končí slovy: „Vlastně bychom ani žádné závěry neměli dělat. Historická práce je nepotřebuje, protože běh událostí a myšlenek pokračuje dále. Historika, zvláště když zkoumá události své doby, vždy znepokojuje otázka, jsou-li jevy, které zkoumá, koncem jednoho řetězu událostí, nebo počátkem řetězu nového. Můžeme dnes vědět, která z námi uvedených knih nejvíce ovlivní ekonomické myšlení v r.1960 nebo v r.2000? Je možné, že to bude malá, dnes opomíjená a neznámá brožura“.

M. Blaug (1985) ve svém reprezentativním přehledu dospívá k závěru, že neexistují jednoduchá pravidla, jakým způsobem posoudit správnost ekonomických teorií, a že studium historie ekonomického myšlení umožňuje každému ekonomovi disponovat myšlenkovým bohatstvím, které nám zanechaly předcházející generace ekonomů.

Právě z těchto důvodů jak čeští, tak i světoví historikové ekonomického myšlení jsou krajně skeptičtí, když začínají hovořit o možnostech kritiky tohoto intelektuálního bohatství. Aby tato kritika měla vůbec nějaký smysl, musí být vždy prováděna s ohledem na badatelský program toho či onoho (teoretického) ekonomů. Tak např. E. James v úvodu ke svým „Dějinám ekonomického myšlení 20. století“ (1968, s.7)) popsal svojí metodu výkladu nashromážděného materiálu následujícím způsobem: „Vynasnažím se pohnout nezavěšené čtenáře k vlastní četbě děl autorů, jejichž myšlenky ve vší jejich subtilnosti nepodám (ani tak vždy ve stručnosti podány být nemohou). Téměř nikde nedoprovázím svůj výklad osobní kritikou. Nebude mým cílem říci, co se mně osobně zdá v myšlenkách studovaných autorů správným, upozorním pouze na to, co je v nich podle mého názoru skutečně nové historikové myšlení musí interpretovat různá díla, konfrontovat různé názory, zkoumat jejich podmíněnost a vzájemné vztahy. Z velkého množství nových prací jsem se snažil vybrat některé pevné stromy, klasifikovat je a seřadit do jakýchsi alejí. Netvrdím, že moje interpretace je vždy zcela prostá každé nesprávnosti, ale domnívám se, že jsem se nedopustil zásadních chyb.“

A. Kerner v úvodu ke knize od Kvasničkové a Žídky (1991, s. 4) napsal: „Až na některé výjimky jsme neprováděli hodnocení ... děl (nejvýznamnějších představitelů jednotlivých ekonomických směrů – pozn. J. Ř.), protože je neseriózní např. klasické autory hodnotit se znalostí dnešní doby. Ponecháváme na čtenáři, aby si zhodnocení provedl sám, resp., což bude pravděpodobnější, aby sáhl po hlubším literárním odkazu a s dílem se hlouběji seznámil. Navíc jediným arbitrem, který může posoudit správnost či nesprávnost jednotlivých představ, hypotéz, teorií může být a je pouze společenská praxe, přirozeně v širším historickém kontextu, protože v kratším kontextu může být i společenská praxe přizpůsobena a budována na neefektivních ekonomických teoriích“.

F. Vencovský (1997) charakterizoval svou knihu „Dějiny českého ekonomického myšlení do r.1948“ následujícími slovy: „Je to práce, která má seznámit s historií českého ekonomického myšlení přímo z jeho pramenů. Nemá být kritickou analýzou, protože by předpokládala určité hodnotící stanovisko. A to už by bylo velmi diskusní. Hodnocení myšlenek českých ekonomů, jejich úrovně i teoretického zaměření je tedy ponecháno na čtenáři“ (s. 12).

Studium historie ekonomického myšlení může významným způsobem přispět k prolomení „příliš těsného rámce neoklasických teorií“ (srovnej Sirůček, 2003, s. 190).

Všeobecně je dokonce možné říci, že specifickým znakem (a přínosem) českého ekonomického myšlení již od doby kameralismu, daného už geopoliticky, je hledání vhodné syntézy státu (plánu) a trhu (Krameš,1997; Vencovský,1997).

Všechny získané poznatky naznačují, že by bylo velmi žádoucí orientovat další výzkum na zpracování přehledných dějin české ekonomie včetně sestavení a vydání antologie nejvýznamnějších děl a článků českých ekonomů (viz též Vencovský, 1997).

Použitá a citovaná literatura

Applebyová, J. - Huntová, L. - Jacobová, M.: *Jak říkat pravdu o dějinách : historie, věda, historie jako věda a Spojené státy americké.* Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2002. (ISBN 80-7325-003-9)

Bažantová, I.: *Družstevní a svépomocné koncepty v českém ekonomickém myšlení: vývoj názorů a pokusů o praktickou realizaci do r.1948.* Praha, Prospektum 2002. (ISBN80-7175-111-1).

Blaug, M.: *Economic Theory in Retrospect.* Cambridge, Cambridge University Press 1985.

Buchholz, T. G.: *Živé myšlenky mrtvých ekonomů.* Praha, Victoria Publishing 1993 (ISBN 80-85605-50-3).

Cameron, R.: *Stručné ekonomické dějiny světa.* Praha, Victoria Publishing 1996.

Crichton, M.: *Proud času.* Praha, Baronet 2000 (ISBN 80-7214-337-9).

Crosser, P. K.: *Fikce ekonomické. Krytka subiektywnej teorii ekonomicznej.* Warszawa, PWE 1966. Přeloženo z angl. Originálu *Economic Fictions. A critique of Subjectivistic Economic Theory.* New York, Philosophical Library 1957.

Desai, M.: *Marxian Economic Theory.* London, Gray-Mills Publishing LTD 1974.

- Feldstein, M.:** *The Transformation of Public Economics Research: 1970-2000*. Journal of Public Economics, 2002, Volume 86, Issue 3, pp. 319-326.
- Franc, M.:** *Česká společnost národohospodářská*. Obzor národohospodářský, 1948, r.47, č.7, s.333-336.
- Galbraith, J. K.:** *Economics in Perspective. A Critical History*. Boston, Houghton Mifflin Co. 1987.
- Gide, Ch.- Rist, Ch.:** *Dějiny nauk národohospodářských*. Praha, Jan Laichter 1915.
- Heilbroner, R. L.:** *Wielcy ekonomiści. Czasy.Życie.Idee*. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne 1993 (ISBN 83-208-0933-09). Přeloženo z anglického originálu *The Wordly Philosophers. The Lives, Times and Ideas of the Great Economic Thinkers*. New York, Simon and Schuster, Inc. 1986.
- Heretik, Š.:** *Náčrt dejin politickej ekonomie (do sedemdesiatych rokov 19. storočia)*. Bratislava, Nakladateľstvo Pravda 1988.
- Holman, R. aj.:** *Dějiny ekonomického myšlení*. Praha, C.H. Beck 1999
- Iggers, G. I.:** *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivity k postmoderní výzvě*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2002 (ISBN 80-7106-504-8)
- Ioannides, S.:** *The Market, Competition and Democracy. A Critique of Neo-Austrian Economics*. Aldershot, Edward Elgar 1992.
- James, E.:** *Dějiny ekonomického myšlení 20. století*. Praha, Academia 1968.
- Jüngling, L.:** *K dějinám Ekonomického ústavu ČSAV (1953 - 1993)*. Politická ekonomie, 2003, r. LI, č. 1, s. 40 - 58.
- Kaplan, K.:** *Kořeny československé reformy 1968*. Brno, Doplněk 2000 (ISBN 80-7239-061-9)
- Kafka, F.:** *Die Verwandlung. V: Das Urteil. und andere Erzählungen*. Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag 1952, 1992., S. 19 - 73. Český překlad viz *Proměna. V: Povídky*. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1964, s. 57 - 112.
- Kaza, G.:** *The Austrian School in the American Economic Review (1911 - 2004): The Intial and Final Decades*. New Perspectives on Political Economy, 2005, Volume 1, Number 2, pp. 32 - 49. (ISSN 1801-0938)
- Kinkor, J.:** *Hayekova cesta do otroctví*, Praha, Berlet 2000.
- Klaus, V.:** *Ohlédnutí do minulosti: Proměny a fáze kritiky centrálně plánované ekonomiky*. Politická ekonomie, 1998, r. XLVI, č. 1, s. 9 - 14.
- Koderová, J.:** *Monetární teorie v českém ekonomickém myšlení*. New Perspectives on Political Economy, 2005, Volume 1, Number 1, pp. 83 - 119. (ISSN 1801-0938)
- Kosta, J. J.:** *Život mezi úzkostí a nadějí*. Praha, Paseka, 2002. (ISBN: 80-7185-514-6)
- Kouba, K.:** *Vystoupení doc.ing. Karla Kouby, DrSc.* Informační bulletin 1989. Praha, Československá společnost ekonomická při ČSAV 1989, s. 15 - 17.
- Krameš, J.:** *Kameralismus a ekonomické myšlení v Čechách*. Politická ekonomie, 1997, r. XLV, č. 3, s. 436 - 445.
- Krejčí, J.:** *Dějiny a revoluce*. Praha, Naše vojsko 1992.
- Kvasničková, A.-Židek, N.:** *Kapitoly z dějin ekonomického myšlení*. Praha, Aleko 1991. (ISBN 80 – 853341-10-7)
- Kutnar, F.-Marek, J.:** *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví : od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha, Lidové noviny 1997. (ISBN: 80-7106-252-9)
- Kvasničková, A. aj.:** *Dějiny ekonomického myšlení. Vybrané kapitoly*. Praha, Rego 1999. ISBN 80-901872-2-6.
- Kýn, O.:** *The Rise and Fall of Economic Reform in Czechoslovakia*. The American Economic Review, 1970, Vol. 60, pp. 300 - 306.
- Kysilka, P.:** *Počátky úsilí o ekonomické reformy*. Praha, Politická ekonomie, 1989, r. XXXVII, č.2, s.219 - 233.
- Lukawer, E.:** *Z historii polskiej myśli ekonomicznej 1945 - 1995*. Warszawa, OLYMPUS – Centrum Edukacji i Rozwoju Biznesu – Wyższa Szkoła Bankowości, Finansów i Zarządzania 1997. ISBN 83-86069-45-7. ISBN 83-86895-05-5.
- Macháček, M.:** *Neoklasická teorie reálného hospodářského cyklu a její aplikace v otevřené ekonomice*. Doktorská disertační práce. Ostrava, VŠB-TU 2000.
- Milocz, C.:** *Rodná Evropa*. Olomouc, Votobia 1997.
- Některé otázky dějin ekonomických učení v Československu*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1962
- Mlčoch, L.:** *Ekonomie a úděl člověka*. Praha 2004. Dostupné na <http://www.cse.cz/html/modules/news/article.php?storyid=12> (pod názvem Seminář při příležitosti 60.narozenin Prof. Lubomíra Mlčocha)
- Oliva, F.:** *Ekonomické studie 1943 - 1966*. Praha, Svoboda 1967.
- Pressman, S.:** *Encyklopedie nejvýznamnějších ekonomů*. Brno, Barrister & Principal, 2005. (ISBN: 80-86598-57-8)
- Priddat, B. P.:** *Theoriegeschichte der Wirtschaft*. Muenchen, Wilhelm Fink Verlag 2002.
- Rakouská škola a její význam pro současnost: pohled na trh jako proces*. Praha, ČSE 1999.
- Röpke, W.:** *Nezbytnost svobody pro ekonomiku*. Střední Evropa.Revue pro středoevropskou kulturu a politiku, 1999, č.86, s. 13-24.

- Řezník, J.:** *Historie časopisu Politická ekonomie (část I: 1953 - 1957)*. Politická ekonomie, 2003, r. LI, č.1, s.29-39.
- Řezník, J.:** *Historie časopisu Politická ekonomie (část II: 1959 - 1962)*. Politická ekonomie, 2003, r.LI, č. 2, s.147 - 165.
- Řezník, J.:** *Historie časopisu Politická ekonomie (část III: 1963-1966)*. Politická ekonomie, 2003, r. LI, s. 307 - 327.
- Řezník, J.:** *Historie časopisu Politická ekonomie (část IV: 1967 - 1970)*. Politická ekonomie, , 2003, r. LI, č.4, s. 451 - 503.
- Řezník, J.:** *Historie časopisu Politická ekonomie (část IV: 1971-1978)*. Politická ekonomie, 2003, r. LI, č. 5, s. 611 - 660.
- Řezník, J.:** *Historie časopisu Politická ekonomie (část IV: 1979-1989)*. Politická ekonomie, 2003, r. LI, č.6, s. 771 - 824.
- Řezník, J.:** *Development of Czech Economic Theory from the Aspect of Diskussions in the Journal Politická Ekonomie (1953 - 1989)*. Prague Economic Papers, r. 13, 2004, č. 4, s. 358 - 374.
- Sirůček, P.:** *Průvodce dějinami standardních ekonomických teorií*. Praha, Melandrium 2003. (ISBN 80-86175-35-9)
- Sojka, M.:** *Dějiny ekonomických teorií*. Praha, Nakladatelství Karolinum 2000.
- Sojka, M.:** *John Maynard Keynes a současná ekonomie*. Praha, Grada Publishing, 1999. (ISBN: 80-7169-827-X)
- Sojka, M.:** *Kdo byl kdo : světoví a čeští ekonomové*. Praha, Libri, 2002. (ISBN: 80-7277-055-1)
- Sojka, M.-Chytil, Z.:** *České ekonomické myšlení v letech 1948 - 1969*. Politická ekonomie, 2003, r. LI, č. 4, s.565 - 589.
- Sviták, I.:** *Veliký skluz. Dobrovolná sovětizace*. Praha, Orbis 1990 (ISBN 80-235-0012-0).
- Šulc, Z.:** *O potřebě dějin českého novodobého ekonomického myšlení*. Politická ekonomie, 1996, č.3.
- Šulc, Z.:** *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995*. Brno, Doplněk 1998. (ISBN 80-7239-005-8).
- The Reinterpretation of American Economic History*. New York, Harper and Row, Publishers 1971.
- Tradice českého keynesiánství*. Praha, Česká společnost ekonomická 1999. Dostupné na <http://www.cse.cz/html/modules/news/article.php?storyid=12>
- Třeštlík, D.:** *Češi a dějiny v postmoderním očistci*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2005. (ISBN 80-7106-786-5)
- Vencovský, F.:** *Dějiny českého ekonomického myšlení do roku 1948*. Brno, NAUMA 1997. (ISBN 80-210-1624-8)
- Vencovský, F.:** *Karel Engliš*. Brno, Nadace Universitas Masarykiana, 1993. (ISBN: 80-7028-006-9)
- Vencovský, F. – Půlpán, K. aj.:** *Dějiny měnových teorií na českém území*. Praha, Oekonomika 2005. (ISBN 80-245-0992-X)
- White, H.:** Beletristické ztvárnění faktu (Přeložila Helena Pelikánová z anglického originálu The Fictions of Factual Represenation, in The Literature of Fact, ed. Angus Fletcher, 1976, Columbia UP, 1976, s. 21 - 44. Dostupné www.historie.upol.cz/download/White.doc
- Zakaria, F.:** *Budoucnost svobody*. Praha, Academia 2004 (ISBN 80-200-1285-0)

„Historie ekonomie“ nebo dějiny ekonomických teorií - co, jak, proč a pro koho? (Několik otázek)

Pavel Sirůček

Otázky pojetí, zpracování, prezentace, významu a v neposlední řadě výuky (včetně studijních pramenů) problematiky vývoje ekonomického myšlení jsou značně aktuální, a to nejenom z hlediska poněkud tristní situace ohledně úrovně ekonomických teorií např. na VŠE v Praze. Osobnosti z oblasti dějin ekonomického myšlení, resp. bohaté tradice (ze kterých v podstatě ostatně mnozí žijeme dodnes) byly po roce 1989 upozaděny a přerušeny z řady objektivních i subjektivních důvodů, jejichž rozbor představuje námět samostatného materiálu. Povinná výuka alespoň základů této disciplíny se zachovala pouze na menší části VŠE v Praze, na zbytku byla udržována při životě prakticky pouze nepravděpodobnou nabídkou několika volitelných předmětů, ze značné části zajišťovaných právě autorem recenze (podrobněji na <http://nb.vse.cz/~sirucek>). Zaměření příspěvku J. Řezníka, který lze jednoznačně uvítat, je sice obecnější a širší, ale věnujme úvodem pozornost především výše naznačenému. Avšak s vědomím, že záměrně mírně odbíháme od tématu, resp. že zkoumání vývoje ekonomického myšlení rozhodně nemusí v našem pojetí s tzv. historiografií ekonomie zcela korespondovat.

Absence alespoň minimální přehledové povědomosti o zdrojích, kořenech, formování, etapizaci, hlavních meznících i aktuálních problémech a perspektivách vývoje ekonomického myšlení náleží k důležitým faktorům, které se výrazně podepisují na stále se zhoršující úrovni znalostí ekonomických teorií ze strany studentů i učitelů. Některé výkony u státní zkoušky z Ekonomie na magisterské (tedy středně pokročilé - ale samozřejmě

nejenom tam) úrovni jsou skutečně alarmující a tragické a vyvolávají řadu fundamentálních otázek, a to mnohdy obecnějšího charakteru. Kritické postřehy ohledně aktuálních problémů na VŠE v Praze zájemce nalezne v kontextu recenze učebního textu makroekonomie T. Pavelky v Marathonu, 2006, č. 5. Nářky nad úrovní a směřováním celého českého školství, včetně mnohdy již těžko vratných trendů sem sice přímo nepatří - snad pouze drobné (a již tradiční) postesknutí.

Tradice a úroveň našeho vzdělávání, včetně tolik kritizovaného „biflování“, trápení všech „nepotřebnou“ matematikou (které však mělo obrovský význam) či nároků na kázeň, řád a dodržování elementárních pravidel slušného chování, představovala jednu z klíčových komparativních výhod české společnosti při začleňování do globálního kontextu. Již tomu tak příliš (či vůbec) není a nepomohou příliš ani úvahy, zda vše bylo záměrem příslušných subjektů a lobby nebo spíše výsledkem přílišné liberalizace, neprofesionality, ignorantství, naivnosti, typicky českého „ode zdi - ke zdi“, resp. nesebevědomého přejímání toho nejméně vhodného a nezřídka i obyčejné hlouposti a malosti. Často je vzdělání „tržně“ redukováno na pouhý nástroj zvyšování budoucích příjmů, jsou přehlíženy další funkce, kdy se zapomíná na to, že i zdánlivě nepotřebné a „nepraktické“ vědomosti, dovednosti a znalosti tvoří skutečné vzdělání. Silně anti-teoretické a anti-intelektuální klima je nezřídka spojeno s aktivitami těch, kteří sami sebe považují a označují za intelektuální „elitu“. Autor recenze již v podstatě vzdal každodenní marné objasňování místa a významu ekonomických teorií (včetně jejich dějin) v kontextu univerzitního, ale i byznys vzdělání na akademické půdě u „kamenných“ institucí s určitou tradicí. Již nikterak nereaguje na představy studentů, ale i učitelů, že na ekonomické univerzitě - a to i na magisterské (!) či dokonce doktorské úrovni - mají mít místo pouze věci bezprostředně použitelné v praxi (např. vyplňování dotazníků, daňových přiznání, počítačová prezentace, obchodní jazyk či nácvik správného dýchání, stolování a podávání rukou), resp. především nenáročné předměty vyučované řetězově a nejlépe „mimosemestrálně“. Taktéž již ani nepřekvapuje, že někteří „studenti“, resp. absolventi s titulem Ing. ekonomie považují své katastrofální vědomosti - mnohdy na úrovni ani ne prvního ročníku dřívější průměrné obchodní akademie - v první řadě či výlučně za důkaz neschopnosti učitelů ekonomických teorií. Faktická privatizace částí VŠE v Praze či likvidace celoškolského základu, včetně jednotných přijímacích zkoušek je pouze logickým vyústěním a završením celého marasmu.

Některé příspěvky však naznačují - pokud jde o znalost historického rozměru ekonomických teorií -, že ani ve světě nemusí vždy být situace podstatně lepší: „*Soudobý hlavní ekonomický proud nepřikládá samotné historii ekonomie velkou pozornost*“ (Brzezinski, M.: *Current Trends in the Historiography of Economics*. Politická ekonomie, 2004, č. 4, s. 543). Pozornost ekonomů, často nikterak nepociťujících potřebu přemýšlet o minulosti, je upřena na rozvíjení a testování ekonomických teorií (nejlépe co nejvíce formalizovaných) a nikoli na pouhé studium „názorů mrtvých mužů“, označované a považované za intelektuální archeologii. Akademický status bádání v oblasti historie ekonomického myšlení mnohde (v USA či Británii aj.) často nebývá příliš velký a např. příslušné předměty, ani v doktorandských teoretických programech, nezřídka vůbec neexistují - což ostatně platí i o některých tzv. „TOP“ pracovištích u nás (CERGE aj.). Taktéž stačí zběžně nahlédnout do obsahu prestižních ekonomických periodik - nejenom stoupenců historické podmíněnosti ekonomických teorií či aktuálnosti odkazu mnoha již „mrtvých mužů“ může být např. z obsahu a úrovně posledních ročníků časopisu Politická ekonomie poněkud na rozpacích. Otevřenou otázkou zůstává, zda je tedy stále na místě ono často parafrázované, že dobrý ekonom potřebuje minimálně tři věci - „dobrou teorii ..., empirii ..., a znalost historického rozměru ...“. Zřejmě však platí stále naléhavěji, že ekonomům chybí nejvíce právě znalost příslušné historie. Není zájem, poptávka, lidé nebo je nedovzdělanost „ekonomů“ přímo žádoucí? Kriticky mohou být diskutovány mnohé interdisciplinární otázky samotného pojetí „*historiografie ekonomického myšlení*“ (ve smyslu racionální nebo historické rekonstrukce atd. - podrobněji tamtéž), resp. jejich klasifikací, úzce související s filosofickým a metodologickým instrumentariem, včetně např. historických pohledů a zpráv o procesech matematizace a formalizace ekonomické vědy, jejích evolučních proměnách v různých směrech a aspektech atd.

Prizmatem snah poskytnout zájemcům alespoň telegrafický nástin (či přesněji nástin úvodu) problematiky nezbytné k hlubšímu a kritickému pochopení standardních mikro- a především pak makroekonomických teorií různých stupňů pokročilosti, přednášených na českých školách, je nutno posuzovat i citovaný Sirůčkův text z roku 2003. Oprávněný je kritický poukaz na značné zúžení předmětu pouze z hlediska formování standardních mikro- a makroekonomických teorií. Komplexnější pohled musí vždy být doplněn informacemi taktéž o alternativních (nestandardních) přístupech, jejichž význam narůstá s postupující globalizací. U standardních i alternativních přístupů nutno zdůraznit, že učebnicové texty jsou sice výchozí a důležité, ale nikdy nemohou nahradit literaturu pramennou. Ale není to pouze české specifikum, kdy někteří přesvědčení stoupenci např. F. A. Hayeka znali práce autora velmi povrchně a sami byli překvapeni, co vlastně napsal. Připomenout možno známý příklad, kdy bývá ironicky připomínáno, že američtí nekeynesovci po II. SV nezřídka vůbec nečetli práce J. M. Keynesa (či jim nerozuměli) a jeho myšlenky vstřebávali pouze zprostředkovaně, ze známých interpretací Hansena, Kleina aj. Zapomínat nelze ani na faktickou neznalost děl Marxe, Engelse či Lenina ze strany řady dřívějších oddaných koryfeů; o západní „marxologii“, často nemající s K. H. Marxem ani marxismem společného vůbec nic nemluvě.

Samozřejmě, že lze nastolit - a příspěvek J. Rezníka tak v mnoha ohledech explicitně činí - četné obecnější otázky. Počínaje již samotným názvem oblasti zkoumání, kdy pojmenování disciplíny (předmětu, kurzu, knihy atd.) může znít vývoj, dějiny, historie, formování aj. ekonomického myšlení, teorií, učení, doktrín atd. - vždy

však zdaleka nemusí jít o jazykové hrátky, resp. pouhá synonyma díky pestrosti českého jazyka. Zapomenout nelze na slavný schumpeterovský přístup z pozic „historie ekonomické analýzy“ či relativně samostatné předměty komparace, resp. metodologie ekonomických teorií, s dějinami ekonomického myšlení úzce související, nikoli však totožné. V neposlední řadě nutno připomenout kontext vývoje dalších společenských věd - tedy např. přesnější označení dějiny ekonomických a sociálních teorií; dále kontext dějin obecných a hospodářských (a sociálních aj.), kontext často nepřiznávaných teoreticko-metodologických, filosofických či ideologických východisek teoretických koncepcí i hospodářsko-politických implikací atd.

Taktéž v názvu příspěvku J. Řezníka použité označení „*historiografie světové a české ekonomie*“ (resp. výše zmíněné „*historiography of economics*“) může být námětem různých diskuzí a otázek. Jedná se o „pouhé“ dějiny ekonomického myšlení (či dokonce o jejich derivát) nebo o „historii teorie“ či o jiný pohled s větším zdůrazněním historických aspektů, popisných metod, pohledů, přístupů (z oblasti archivnictví, knihovnictví aj.) či dokonce o nalézání smyslu a směřování dějinného vývoje? Hovoří se často (či vůbec) též o historiografii matematiky, fyziky či filosofie nebo sociologie? Ostatně i spojení „historie ekonomie“ (či dokonce „ekonomiky“) je poněkud zavádějící; o „ekonomické historii“ vůbec nemluvě. Ani na první pohled akademická otázka, zda má být badatel v oblasti „historie ekonomie“ spíše historik či ekonom není až tak triviální. Přes nespornou užitečnost historických metod a přístupů zde však lze preferovat spíše profesionální ekonomy než „čisté“ historiky, což ostatně zřejmě platí i pro dějiny, resp. „historii“ matematiky, sociologie či filosofie. A co v oblasti hospodářských dějin - má být badatel historik, národohospodář či nutně obojí?

Upřesnit taktéž nutno, co bývá míněno ekonomickým myšlením či vědou. Bez ohledu na proklamace o univerzálnosti není ekonomie rozhodně pouze jedna (srovnejme např. vymezení předmětu zkoumání standardní anglosaské economics s marxistickou politekonomií, tradičním institucionalismem či postkeynesovstvím), mnozí ekonomii za vědu (či vědu „plnohodnotnou“) vůbec nepovažují či zdůrazňují prvotní „víru“ v určitá dogmata; taktéž samozřejmě existuje celá řada nejrůznější členěných ekonomických disciplín a oblastí. Obvykle bývá v našem kontextu za ekonomické myšlení považováno myšlení obecnějšího a teoretického charakteru - tedy cca dějiny ekonomických teorií; existují však mnohé přesahy či dokonce přímo záměny teoretické ekonomie (přesněji ekonomii) za aplikované disciplíny (namátkou u standardní makroekonomie), za dějiny či teorie hospodářských politik apod. V kontextu koncipování a přípravy studijních materiálů pro kurz „*Hospodářské dějiny a jejich odraz v ekonomických teoriích*“ (bližší na <http://www.vse.cz> - dále PES, KMIE aj.) autoři narážejí na mnohé z výše naznačeného. Přiřazovat základní informace o vývoji ekonomického myšlení přímo k pasážím chronologicky mapujícím hospodářský vývoj (často podle regionů, kontinentů, zemí aj.) nebo obě části propojovat pouze volněji např. pomocí odkazů? Cca do 19. století (přibližně do Marxe či nástupu neoklasiky, včetně jejích předchůdců a ideových zdrojů) je udržitelný a obvyklý spíše přístup chronologický, pak se však důrazněji vynořují vícekolejnosti typu formování standardních a alternativních přístupů, mikro- a makroekonomie atd. Jak uvedené adekvátně uchopit a zpracovat ve formě přijatelné i pro mladší, nevyzrálé adepty ekonomie (nemluvě o fatálních neznalostech a nepřipravenosti díky úrovni základních a středních škol) či dokonce pro širší veřejnost? Neodbytně se zde vynořují problémy různých dimenzí při zpracování ožehavějších témat, včetně diktátu tzv. politické hyperkorektnosti, módních trendů aj. či otázky případného hodnocení či směřování dějinného vývoje. Nikoli nepodstatné jsou diskuze o výhodách (i nevýhodách) knih „jednoho muže“ s jednotným pohledem a uspořádáním ve srovnání s výstupy různých kolektivů, které mohou být upraveny jednotící optikou vedoucího, mohou však mít i charakter sborníkový atd.

Dále samozřejmě přistupují mnohé problémy použitého přístupu. Zvolit tedy spíše pohled chronologický, tématický či kombinovaný, přistupovat k výkladu z pozic vývoje a aktuálního stavu standardní ekonomie či alternativních přístupů „mimo hlavní proudy“, držet se „neutrálního“ a nezájatého tzv. reportérského přístupu či volit více indoktrinační pohledy? Nemluvě o mnohých souvisejících otázkách, počínajících již pochopitelnou neexistencí jednotné terminologie či absencí jednotného kritéria „standardnosti“ ekonomických teorií, kdy již samotné označení za „mainstream“ je pro někoho automatickou zárukou vědeckosti a správnosti, ale pro jiného spíše urážkou, dráždivým či výzvou. Aktuálně je vše komplikováno postupující globalizací (či její novou fází, akcelerací atd.), kdy jsou standardní schémata (např. při členění ekonomie podle úhlu pohledu na mikro- a makroekonomii, při budování modelů nejdříve pro podmínky uzavřených ekonomik a teprve následným „otevřením“) a myšlenkové stereotypy či dokonce celá paradigma přinejmenším silně relativizována. V kontextu procesů globalizace se stále neodbytněji vynořuje otázka jejího hodnocení a perspektiv - komu a čemu škodí a komu a čemu vlastně prospívá? Jaká kritéria použít při hodnocení - kritéria tzv. humanismu a pokroku, resp. zisku či spíše řádu, pořádku a stability či samotného přežití lidského druhu či jeho další emancipace, zákona ekonomie času atd.? Vše se velmi silně dotýká a odráží v explicitně zvolené, ale i intuitivně či mimoděk aplikované metodologii - právě zde leží těžiště celé problematiky. Ne všichni totiž přísahají na principy metodologického pozitivismu či metodologického individualismu. A opět se znovu vracíme k explicitní i implicitní ideologičnosti ekonomických názorů a k přiznaným i nepřiznaným zájmům (a především vlastnické podmíněnosti), které jsou vždy přítomny, ale mnohdy velmi obratně skryty a zamlžovány.

Jestliže si pociťujeme (a v první řadě si to vůbec uvědomíme a připustíme), že stojíme na pozicích marxistické ekonomie či rakouského individualistického přístupu atd. atd. - potom se nelze podívat nad tím, že dějiny ekonomického myšlení mohou být nazírány jako dějiny marxistické politekonomie coby vědeckého názoru v konfrontaci s vulgárními buržoazními apologiemi v duchu třídního přístupu. Čteme-li práce kovaných

(či dokonce nejkovanějších - ale kteří to vlastně jsou?) liberálů, taktéž můžeme mít oprávněný pocit, že jde o neustálý boj hodných a správných individualistů s podlými, zlými kolektivisty, kteří chtějí potlačovat svobody, manipulovat a konstruovat životy jiných, a kteří nepochopili, resp. s fatalistickou pokorou nepřijímají základní zjevené a zjevné pravdy (o blahodárnosti soukromého vlastnictví i pro nevlastníky, o blahodárnosti mýtické neviditelné ruky trhu či o tom, že trhy se přece sami vyčišťují). Nemluvě o tom, že nejenom zmíněné skupiny se často s oblibou soustřeďují na hledání nepřátel ve vlastních řadách - ostatně co může být „horšího“ než revizionista, oportunista nebo nedostatečně liberální liberál? Na druhé straně si však lze samozřejmě obdobně utahovat z příznivců „hlavních proudů“, stoupenců všech třetích cest a neustálých kompromisů a přílišných eklekticismů, kdy mnozí ironicky glosují, že nejhorší je nemít názor žádný, resp. že jsou sympatičtí „studení“ i „teplí“, ale nikdy ne ti „vlažní“.

V kontextu známých a vlivných prací mapujících dějiny ekonomického myšlení je v příspěvku pochopitelně zmiňován M. Blaug či v českém prostředí R. Holman (a kol.). Přes někde neustálé, někde pouze občasné ujišťování o hodnotové neutralitě a skutečně vědeckém přístupu i zde můžeme vypreparovat základní nit, která však může být různě interpretována a nazírána. Někdo může kriticky poukazovat na patrnou nechuť řady prací k objektivním teoriím hodnoty, kdy tyto jsou nezřídka líčeny jako slepá linie vývoje a jsou zdůrazňována pouze jejich problematická místa. A to s poukazy na fakt, že ne vždy je patrné, že autor kritizovaným teoriím alespoň trochu rozumí (nebo chce rozumět). Půvabné bývají např. interpretace odkazu „otce kapitalismu“ Adama Smitha, kdy se rádo zapomíná na to, že klasická politická ekonomie byla i jedním z rozhodujících zdrojů marxismu. Připomenout možno problémy při členění právě klasické školy, kdy posuzováno prizmatem pracovní teorie hodnoty do této plně patří vlastně pouze W. Petty, A. Smith a D. Ricardo nebo „západní“ řazení J. B. Saye, T. R. Malthuse či N. W. Seniora do stejné skupiny s předchozími (kdy marxisté zde hovoří o „vulgariizaci“, která je však sama diferencována a odstupňována). Nejrozumnějších interpretací a desinterpretací (namátkou zmiňme ještě Keynesa či Marxe), různých pokračovatelů, následovníků či návratů s přívlastky „neo“ jsou však desítky a stovky.

Rozhodně se necítím povolán a dostatečně kompetentní k širším (a vysoce intelektuálním či „intelektuálním“) diskuzím ohledně smyslu dějinného vývoje, resp. možného směřování nebo zase otevřenosti a nedeterminovanosti dějin - nicméně z přílišného zdůrazňování jejich otevřenosti a neurčitosti osobně cítím silný závan liberalismu, což můj „šálek čaje“ skutečně není. Možno však oprávněně namítat, že často ani není úplně (či vůbec) jasné, co je liberalismem míněno, a že i třeba Keynes či Marx taktéž byli liberály „svého druhu“. Na druhé straně je možno připojit se k varování před přesměry „modernistickými“ přístupy, kdy je historie (např. starého Říma či středověké Evropy) hodnocena optikou dnešní ideologie tzv. lidských práv a naopak zdůraznit význam pohledů více „tradicionalistických“, často však se značnou idealizací „starých dobrých časů“ (u nás např. starého Rakouska či normalizace). Opět narážíme na kritéria tzv. pokroku - je opravdu kapitalismus tak velkým dobrodiním pro lidstvo ve srovnání se stabilním středověkým uspořádáním nebo může být zrnko pravdy na tvrzeních, že trajektorie zkázy započala průmyslovou revolucí (v zájmu číh zisků?) a „francouzskou rebélií“? A šlo to vůbec nějak jinak nebo je lidstvo k této cestě nevyhnutelně odsouzeno? A i když je tzv. základní filosofická otázka v současnosti zcela přehlížena - ani zde dilematu materialismus versus idealismus nakonec stejně neutečeme.

Příspěvek J. Řezníka, který se stal inspirací pro nastíněné úvahy a otázky, naznačuje mnohé další souvislosti a otevřené problémy. Např. v kontextu českého teoretického (někdy však spíše přeceňovaného) i praktičtějšího ekonomického myšlení, včetně historie ekonomických reforem a jejich hodnocení, marného hledání syntézy státu (resp. plánu) a trhu či obecnějších otázek začleňování „dějin ekonomie“ do dějin vědy a kultury nebo naopak do dějin národního hospodářství atd. Text lze ocenit, k vyššímu čtenářskému komfortu by však možná přispělo zpřehlednění (včetně odlišení všech citací) či alespoň minimální shrnutí. Leccos by se jistě dalo i doplnit, v seznamu literatury taktéž pochopitelně není kompletní nabídka „dějinářské“ a obdobné základní literatury dostupná na českém trhu - namátkou „*Kompendium ...*“ od J. Volejníkové, metodologické „*Hledání ...*“ F. Varadzina a O. Březinové či práce slovenských autorů navazujících na bratislavskou tradici dějin ekonomického myšlení (J. Lisý aj.), slovenský překlad textu z oblasti komparací teorií, u nás naprosto nepokryté atd. Nejde však o žádnou výtku - uvedené ostatně ani zřejmě nebylo cílem recenzovaného příspěvku. Protože by recenze neměla být delší než hlavní text, raději se již s laskavým čtenářem rozloučím.

3. Diskuse

Redistribuční systémy v ekonomice.

J. P. Kroupa

1. Redistribuční systémy z širšího hlediska zkoumání.

Redistribuční systém je na úrovni podniku a hospodářství jedním, sice důležitým, avšak nikoliv jediným systémem. Aby mohl být systém redistribuční, musí být především funkční. Pouze funkční systém může vytvořit na základě společného výkonu určité množství, které je předmětem redistribuce. Významnou roli dále hraje program. Tento lze charakterizovat jako souhrn pravidel, které určují nejen chování a úlohu systému, ale i hráčů v něm. Rozbor herních situací a strategií redistribučních systémů nelze tudíž koncentrovat pouze na hráče samé, důležité je také analyzovat vliv jednotlivých strategií hráčů na systém samý a jeho okolí. Tento pohled otvírá možnosti zkoumání účinnosti pravidel, kterými se redistribuční systém řídí. To již otvírá cestu od analýzy k cílené inovaci.

Zde je důležitým momentem otázka logiky. Kritické ověřování funkcí systémů a jejich redistribučních funkcí s ohledem na jejich dopad na hráče samé, dále na vlastní systém a jeho okolí, často vede k poznání, že některé zásady a pravidla jsou nelogická a dávají tak podnět k hledání jiných řešení. Přeneseme-li toto na karetní hry, pak můžeme tvrdit, že s jedněmi kartami lze hrát různé karetní hry. Od primitivních (jednoduchých) jako je přebíjená, až po složité, jako je bridge. Stejní hráči se takto chovají v každé hře jinak a to proto, že se chovají podle jiných pravidel. Tento jev můžeme využít i v praxi. Změňme pravidla hry, změní se i chování a strategie hráčů.

Jako nástroje zkoumání redistribučních systémů a strategie hráčů v ekonomice lze s výhodou použít kalkulační členění nákladů, kalkulaci cen, efektivnost investic a analýzu vlivu okolí na systém samotný. V této oblasti se dostáváme k problematice interakcí, ze kterých vyplývají volby strategie.

Zkoumání chování systémů dává pouze tehdy v praxi ověřitelné výsledky, pokud zohledníme nejen procesy probíhající uvnitř, ale i vně systému. Porovnání modelových analýz a chování hráčů s v praxi pozorovanými jevy a statistickými údaji umožňují jednak vysvětlení a porozumění jejich jednání a motivace a zároveň ukazuje důsledky jejich chování.

Dosavadní teorie her a redistribučních systémů se zakládají na principu hry inteligentních hráčů. Pod pojmem inteligentní hráč se rozumí takový hráč, kteří na základě logického rozboru situace se svým rozhodnutím a volbou strategie se snaží maximalizovat vlastní výhru.¹¹

Vezmeme-li naše tři hráče, A, B, C se základním rozdělením výhry 6:4:2 včetně volby všech alternativ a včetně volby koalic, jedna se o redistribuční systém, který plně respektuje výše jmenovaný předpoklad hry, t.j. - účast inteligentních hráčů.

2. Okolí systémů

V okolí systému se vyskytují další systémy s bohatě členitou interakcí. Jako hlavní lze jmenovat podniky, pracovní síly, stát.

2.1 Podniky v dodavatelsko - odběratelských vztazích

Pokusme se napřed zavést tento redistribuční systém na funkční systém podnik. V našem případě vyvstává první omezení a to je konstantní, celkové množství, připravené k rozdělení. Bereme-li v úvahu rozdělení 6:4:2, nedává rozbor možných strategií žádnou odpověď, jak se strategie inteligentních hráčů dotknou vlastního systému. Jediným a hlavním zájmem všech hráčů je preference vlastního prospěchu bez ohledu na zájem systému jako celku, který také tvoří, a jehož součástí také jsou. Toto platí i pro okolí systému.

Z uvedeného vyplývá, že základní omezení při tvorbě herních situací je zájem o přetrvání, pokud možno pozitivní vývoj systému, ve kterém se redistribuce děje. Toto platí především v redistribučním systému s opakováním.

Z toho důvodu je nutno provést další zpřesnění. Vyjděme z definice, jak ji postuloval B. Sekerka ve svém příspěvku Poznámky k teorii redistribučních systémů: *"V redistribučních systémech dochází k redistribuci výstupů oproti příspěvku každého z účastníků ke společnému výkonu."*

Z definice vyplývá, že výstupy na podnikové úrovni budou úhrady vlastních závazků systému. Systém má ovšem také příjmy. To znamená, že za normálních okolností musí být příjmy vyšší, jak výdaje. Rozdíl je zisk. Ten má za všech okolností charakter příjmu, i když vzniká v procesu rozdělení, pokud není dále předmětem jeho dalšího rozdělení (výdaje na rozšířenou reprodukci, daně).

Za těchto okolností můžeme rozlišovat tři druhy chování inteligentních hráčů:

¹¹ Prof. M. Mañas Dr. Sc. Teorie her a její aplikace, vyd. VŠE v Praze.

Hráči využijí svého postavení a zásluhy při maximalizaci vlastního prospěchu tak, že systém rozdělí více, než představují příjmy ze společného výkonu. Systém přechází do ztráty a při opakované hře se stejnou strategií hráčů dochází k destrukci celého systému, takže podnik nemá na konci žádný příjem, neboť oběžný kapitál klesl pod únosnou mez.

Dochází-li k redistribuci výstupů oproti příspěvku každého z účastníků tak, že příjem ze společného výkonu je vyšší, pak systém produkuje přebytek jako základní předpoklad k dosazení dynamiky růstu.

Z uvedeného vyplývá, že má-li redistribuční systém n hráčů, pak $n+1$. hráčem je systém sám. Jeho výhrou je v případě podniku zisk, v případě státu daň. Při rozdělení s vůdcem hraje tento dvojí roli: jednak jako hráč sám, jednak jako systém-podnik.

Posledním případem je situace, kdy redistribuční systém rozdělí veškerý svůj příjem, takže vydaje se rovnají příjmům. Za této situace nevyvíjí systém žádnou dynamiku a stagnuje v čase.

Za zmínku ještě stojí problém odpovědnosti jak vůči systému samému, tak i z rozhodnutí vlastních, nebo koalic. Zůžeme-li pohled na redistribuční systém sám pouze z hlediska teorie hry, pak inteligentní hráči nenesou žádnou odpovědnost z titulu rozdělení, zejména v případě situací, kdy se systém dostal do krize.

Již z vlastního terminu redistribuce vyplývá, že změna rozdělení konečného množství znamená vždy pro jednoho hráče ztrátu, pro druhé však zvýšení výhry. Je rozdíl ve volbě strategie, jestliže se jedná o výhru, na niž není hráč existenčně závislý, nebo naopak, kdy je výhra jeho jediným příjmem. Toto platí i pro mezipodnikové vztahy.

Zde se jedná o herní situace, kdy hráči preferují vlastní zájmy: Při nákupu se bude systém snažit docílit výběrovým řízením co nejnižší ceny, druhý partner co nejvyšší. Toto platí i v případě, kdy systém vystupuje v roli dodavatele a musí čelit snahám odběratele snížit cenu jeho vlastního výkonu ve svůj prospěch. V případě konkurence se jedná o volbu strategií, jak získat při redistribuci odbytu vlastního zboží co nejlepší pozici na trhu.

Příklad:

Máme obchodní systém se dvěma subsystemy, ve kterém vystupují jedni jako výrobci a druzí jako prodejci rohlíků. Obchodní řetězec platí velkopekárně 1,3 Kč za rohlík a prodá jej za 3 Kč. Velkopekárna má vlastní náklady 80 hal/kus.

Zde dochází k rozdělení 3 Kč, kdy 1,3 dostane dodavatel a 1,7 Kč odběratel. Společný výkon je tržba 3 Kč.

V druhém kole využije obchodní řetězec svého dominantního postavení velkoodběratele a srazí velkopekárně cenu na 1,0 Kč/rohlík, přičemž rohlík prodá za původní cenu 3,0 Kč a deklaruje tuto cenu jako mimořádně výhodnou nabídku. Zde dochází k novému rozdělení: 1 Kč dostane velkopekárna, 2 Kč řetězec.

Z uvedeného vyplývá, že řetězec při stejném společném výkonu (Výroba a prodej rohlíků) využil svého dominantního postavení a si zlepšil vlastní výhru na úkor dodavatele.

Budeme-li dále zvyšovat cenový rozdíl ve prospěch řetězce, systém dodavateleskoodběratelských vztahů se rozpadne buď z důvodu neochoty velkopekárny dodávat, nebo dojde k insolvenční, protože příjmy z rozdělení nestačí na krytí vlastní redistribuce výdajů v systému velkopekárna. (materialové náklady, mzdy atd.)

Z uvedeného vyplývá, že oba partneři se mohou chovat inteligentně pouze v určitém rozsahu, chtějí-li zachovat existenci systému a tím jeho i vlastní redistribuci.

Tvrdíme-li že výhrou systému je zisk, pak je to u obou hráčů, kteří jsou sami systémy vnitřní redistribuce výdajů oproti společnému výkonu stav, kdy jejich výdaje jsou menší, jak jejich příjmy z rozdělení oněch 3 Kč.

V tomto případě je nutno uvažovat celkový zisk, t. j. $3,00 - 0,8 = 2,20$ Kč.

Celý systém je nutno chápat z hlediska dělby práce. To znamená, že velkopekárna se soustřeďuje na výrobu a přenechává prodej jinému, (řetězci). Za tímto účelem jí přenechává také část zisku. Poměr cen vyjadřuje redistribuci zisku.

2.2 Stát

V okolí systému se dále objevuje stát. Jako předmět redistribuce vytvořené nadhodnoty je daň a její výše. V této oblasti jsou všichni zúčastnění hráči při volbě strategie bezesporu nejnápaditější. Problematika daní, daňového systému a chování hráčů se odvíjí od vlastnictví kapitálu. To jest, jinak bude herní situace vypadat v případě, kdy je kapitál ve vlastnictví soukromém, nebo státním.

Každý výrobní systém funguje pouze ve spojení kapitál a lidská práce. Důležitý je poměr hráče jako vlastníka kapitálu na jedné straně a vlastníků pracovní síly na straně druhé. V tomto případě můžeme za výstup považovat jednak zisk samotný, jednak veškeré výdaje systému, které vytváří nákladovou stránku podnikatelské činnosti.

Zajímavý je pohled na nákladovou stránku systému, neboť kalkulační členění nákladů umožňuje hlubší analytický pohled a odkrývá více strategických možností v redistribuci výstupů. Jako příjmovou stránku volíme obrát. Tj. proces, ve kterém se vydaje, t. j. spotřebovaný kapitál přemění na základě prodeje opět v použitelný kapitál za účelem uskutečnění výdajů v dalším kole. Protože jsou dále pro srovnání použity statistické údaje ze Spolkové Republiky Německo, je jako měnová jednotka uváděno euro.

Základem propočtu je měsíční obrát 1000 €/měsíc. Pro zjednodušení nejsou uvedeny další výdaje, jako jsou např. výdaje na sociální zabezpečení, odpisy, splátky úvěrů, platby úroků a pod.

Alt 1: Podnik vlastní soukromý podnikatel. Ve svém podniku pracuje aktivně jako manager.

Jeho mzda je obsažena jednak v položce mzdy a jednak v položce zisk.

Členění obrátu:

Mzdy	800 €
Materiál	100 €
Zisk	100 €

Rentabilita obrátu $\text{zisk/obrat: } 100/1000 \cdot 100 = 10 \%$

Rozdělení zisku:

Daně	30 % = $100 \cdot 0,3 = 30 \text{ €}$
Vlastní mzda podnikatele ze zisku	70 % = $100 \cdot 0,7 = 70 \text{ €}$

Aby stát splnil v rámci přerozdělení své závazky vůči ostatním občanům, potřebuje daňovou sazbu ve výši 40 %.

Podnikatel bude mít za těchto okolností ale použitelný zisk pouze 60 €, přičemž stát získá na daních 40 €.

Podnikatel má vliv na politiku a prostřednictvím neoliberální strany, jejíž je členem, prosazuje na místo zvýšení daně její snížení a současně požaduje omezení státních výdajů. Důvodem je zvýšení vlastního podílu na zisku a tím i odměny za vlastní výkonnost.

V případě zvýšení daní by poklesla jeho odměna ze 70 % na 60 % ze zisku. Za takových okolností by podnikatel ztratil motivaci k podnikání.

Alt 2.: Vláda nepodlehne nátlaku, podnikatel ztratí motivaci a podnik prodá do státního fondu národního majetku. Novým majitelem je stát.

Tento však potřebuje pro splnění vlastních povinností z přerozdělení pouze 40 % ze zisku.

Nové rozdělení:

Mzdy	815 € (Jeden pracovník je jmenován vůdcem a dostane za vůdcovství 15 €, ostatní dostávají odměnu jak dříve)
Materiál	100 €
Zisk	85 €

Rozdělení zisku:

Daně:	40 % = $85 \cdot 0,4 = 34 \text{ €}$
Nerozdělený zisk	51 €
Použití nerozděleného zisku:	

Alt. 2.1

Mzdový fond podniku bude zvýšen o 51 €

Mzdy	866 €
Materiál	100 €
Zisk	34 €
Rentabilita	$34/1000 \cdot 100 = 3,4 \%$

Srovnání rentability obrátu ukazuje její oproti předchozímu stavu z 10 % na 3,4 %.

Na první pohled se zdá že poklesla výkonnost celého systému. Výkonnost systému ovšem ve srovnání s předchozím stavem zůstává konstantní jak ve finanční, tak i hmotné oblasti. Podnik produkuje stejné množství ve stejné ceně. Ke zdražení tudíž nedošlo. Podnik má stejnou tvorbu přidané hodnoty (mzdy+zisk), která je ovšem jinak rozdělena.

Z uvedeného vyplývá, že výkonnost systému je zcela stejná, pro soukromé investory však zcela nerentabilní. Z toho vyplývá, že efektivnost systému není dána držbou kapitálu ale potřebou a nároky na rozdělení vytvořené nadhodnoty, čili na snaze hráče "vytáhnout ze systému a hry co nejvíce".

Je třeba si uvědomit, že situace a zájem obou investorů je stejná: kryjí svou potřebu z rozdělení nadhodnoty. Oba budou mít tudíž stejný zájem udržovat systém v takovém výkonnostním stavu, aby svou výkonnost kryl potřeby investorů a tím zajišťoval jejich vlastní existenci.

Alt 2.2:

Protože stát nechce zničit soukromé hospodářství a nerozdělený zisk ve výši 51 € nepoužije na snížení odbytových cen, ale použije část nerozděleného zisku takto:

1) Dodatkové odvody z nerozděleného zisku ve výši 60 % (51 €) odlehčí soukromý sektor formou adekvátního snížení daní.

2) K reinvesticím do státních podniků (rozšířená reprodukce). Takto je část kapitálu vázána v zemi a nemůže migrovat za nižší mzdou a zajišťuje zároveň zaměstnanost na stabilní úrovni.

Alt 3

Vezměme jako další alternativu stav, kdy vůdce sám je zaměstnanec a hraje ve jméno investorů, kteří očekávají zisk z vloženého kapitálu, který logicky maximalizují.

(Podnik koupili investoři a přeměnili jej v akciovou společnost)

Jako příklad vezmeme původní firmu:

Na podniku se podílejí 3 akcionáři, kteří se na chodu podniku nepodílejí vlastní prací.

Členění:

Mzdy 800 € (Mzdy jsou uvedeny souhrnně s tím, že jejich členění je 6:4:2 (vnitřní redistribuce))

Material 100 €

Zisk 100 €

Rentabilita obrátu $100/1000 \cdot 100 = 10\%$

Rozdělení zisku:

Daň 30 % $100 \cdot 0,3 = 30 \text{ €}$

Vlastní mzda podnikatelů 70 %: $100 \cdot 0,7 = 70 \text{ €}$

Rozdělení zisku:

Vedení podniku 10 €

Ostatní akcionáři: $(70-10)/3 = 20 \text{ €}$

Srovnáme-li výtěžnost vloženého kapitálu, t. j. odměna z redistribuce, dostáváme následující přehled:

Soukromý podnikatel 70 €

Stát jako majitel 34 €

Akcionáři 60 €, jednotlivě 20 €

Dodavatelé materiálu 100 €

Z uvedeného vyplývá, že největší zájem na zvýšení odměny budou mít jednotliví akcionáři a začnou vyvíjet tlak na vedení podniku, (vůdce), aby v jejich zastoupení vynutil nové přerozdělení.

Na základě členění odměn (Zaměstnanci a dodavatelé materiálu) se vůdce pokusí tyto přeorganizovat :

Zaměstnanci 700 € (Jeden zaměstnanec byl propuštěn. Podle předchozího rozdělení 6:4:2 je propuštěn pracovník s výkonností 2, což představuje: $800/(2 \cdot 2) = 133,33 \text{ €}$, ostatní dostali přidáno jak na práci, tak i ve mzdě.

V případě, že pracovník s poměrem rozdělení 6 je zastupitelný pracovníkem s výkonností 4, pak bude výsledný efekt pro akcionáře lepší.)

Materiál 80 €

Zisk při stejném obrátu a odbytových cenách $1000 - (700 + 80) = 220 \text{ €}$

Rentabilita obrátu činí nyní 22 %

Rozdělení zisku:

Stát 30% $220 \cdot 0,30 = 66 \text{ €}$

Zisk k rozdělení: $220 - 66 = 154 \text{ €}$

Vedení podniku je odměněno za výkon a dostane 15 € (podpora motivace)

Akcionáři jednotlivě: $(154 - 15)/3 = 46,33 \text{ €}$

Protože systém vyplatil více jak dvojnásobnou dividendu, stoupla stejným % i cena akcii. Hráči, stojící mimo hru, dosáhli takto přerozdělení v RS ve svůj prospěch na úkor ostatních spoluhráčů při vlastní nulové výkonnosti. Jejich odměna je dvojnásobná: vzrostl kapitál vložený do podniku a ještě k tomu i dividendy z něj.

Stát sice zvýšil vlastní příjem z odvodu daní (66 €), ale platí sociální dávky propuštěnému zaměstnanci ve výši 60 % jeho původní mzdy.

$133,33 \cdot 0,6 = 79,99 \text{ €}$

Deficit rozpočtu: $66 - 79,99 = -13,99 \text{ €}$

Z uvedeného vyplývá, že pravidlo čím větší výkonnost, tím větší zásluhy, tím větší odměna prostě v tomto zjednodušeném RS neplatí.

Výkonnost systému je stále konstantní a to obrát 1000 €/měsíc.

Zde se jedná pouze o exploataci zdrojů, a to jak lidského, tak i finančního kapitálu. Z uvedeného RS vyplývá, že největší odměny z rozdělení dosáhli ti, jejichž vlastní výkonnost je nulová a jejichž zásluha spočívá pouze v držbě kapitálu.

Vneseme-li do našeho systému dynamiku růstu obrátu, budou se křivky příjmu z konstantního poměru rozdělení rozcházet. Nejvyšší dynamiku příjmu budou mít ti, jejichž výkonem je majetková držba a ti, kteří jejich zájmy hájí. Navíc akcionáři poškodili jednoho zaměstnance a stát jako systém, ve kterém existují. Celý

systém ztrácí logiku v tom momentě, kdy začnou akcionáři tvrdit, že nezaměstnaný nemá zájem o práci a s tvrzením práce se musí vyplácet a systém je příliš sociální, prosazují snížení sociálních dávek.

Je-li majetkový vzestup mírou společenského vzestupu a růstu prestiže, pak zde lze citovat Friedricha II., který komentoval na okraj žádosti občana na povýšení do šlechtického stavu toto:

*Do šlechtického stavu lze povýšit pouze ty, kteří se mimořádně zasloužili, ale ne ty kteří jsou pouze bohatí.*¹²

Diskutovat o výkonnosti a zásluhovosti našich akcionářů raději nebudeme.

Ryze soukromá držba kapitálu staví jejich vlastníky do role hráčů s výsadním postavením, schopné z titulu výsadní tvorby bohatství vynutit si jeho rozdělení ve vlastní prospěch.

Jaký to má dopad na stát nabízí srovnání zákona 142/75 sb.o státním rozpočtu ČSSR

http://www.mvcr.cz/sbirka/1975/zakon_4q.html#castka_35 ze státním rozpočtem dnes.

SRN vykazuje pouze za 1.polovinu roku 2006 deficit ve výši 28,2 miliard €. Teprve po čtyřech letech se dostal tento pod EU povolenou hranici 3 % o 0,5 %.

2.3 Člověk

Dalším významným hráčem nejen v okolí, ale i uvnitř systému je člověk. Tento vystupuje nejen v roli nositele pracovní síly, ale zároveň i jako majitel kapitálu. Jeho role v redistribučním systému je tudíž mnohaznačná a závisí na jeho postavení a funkci v systému samotném. Mnohdy, jak uvedeno dále, vystupuje člověk současně v roli více hráčů, což vede přirozeně k různým volbám strategie a koalic. Tak například manager podniku bude preferovat zvýšení vlastní mzdy a zároveň nastartuje reorganizaci podniku ve snaze docílit formou snížení počtu pracovních sil úspory mzdových nákladů. Při analýze chování hráčů hrají důležitou roli motivace a dělba práce.

Redistribuce mezd uvnitř systému

Náš příklad ukázal, že součástí obratu, a tím i oběžného kapitálu jsou mzdy, jinak řečeno odměna za příspěvek ke společnému výkonu, jež se dělí na základě zásluhovosti. Protože v tomto procesu hraje postavení a vzdělání rozhodující roli, definujeme náš systém nově tak, aby v něm byly zastoupeni tři hráči s pokud možno vysokým rozdílem vzdělání a úloh v systému, vzájemně však silně na sobě závislí v důsledku dělby práce.

Jako systém zvolíme nemocnici. Abychom náš model přiblížili co nejvíce praxi, a současně jej udělali pro interpretaci co možná nejprůhlednější, provedeme následující substituci:

Máme RS sestávající se z hráčů a (lékaři), b (sestry), c (uklízečky),

Pro všechny platí: $A = \sum_{i=1}^n a_i$, $B = \sum_{j=1}^m b_j$, $C = \sum_{k=1}^l c_k$;

Výchozí výše mezd je stanovena jako hypotetická a předpokládá vždy průměr v jednotlivých profesních skupinách. Koeficienty nárůstu jsou voleny tak, že mezi vlastním zvýšením spolu s tvorbou potřebných zdrojů leží dlouhá časová období. A, B, C jsou zástupci uvedených profesních skupin, jednající mezi sebou o rozdělení koeficientů nárůstu mezd. (Dále jen odměna.) Tato má být rozdělena v poměru:

A) diferencovaně:

Lékaři A dostanou zvýšení koeficientem 1,3

Sestry B dostanou zvýšení koeficientem 1,2

Uklízečky C dostanou zvýšení:koeficientem 1,1

Rozdělení základu spolu s koeficienty zvýšení respektují zásluhovost podle profesní funkce a vzdělání: Čím vyšší vzdělání, tím vyšší postavení v hierarchii, tím větší zásluhovost.

Pro příklad uveďme matici tří kol:

Tab. 1

¹² Převzato z knihy Fridrich II. Wonach er sich zu richten hat. Urteile und Verfügungen. vydavatelství Eulenspiegel BRD (uveřejněny jsou originální poznámky, které činil Bedřich Veliký při čtení dokumentů.

	Výchozí stav	koeficient	1.kolo	2.kolo	3.kolo
A	5 000,00 €	1,3	6 500,00 €	8 450,00 €	10 985,00 €
B	3 000,00 €	1,2	3 600,00 €	4 320,00 €	5 184,00 €
C	1 500,00 €	1,1	1 650,00 €	1 815,00 €	1 996,50 €

Z uvedeného vyplývá, že hráč C, bude při stejném výkonu v narůstající míře znevýhodněn. Zatím co v základním kole byla její odměna ve vztahu k lékaři $1500/5000 \cdot 100 = 30 \%$, je její podíl na lékaře v posledním kole činí $1996,5/10985 \cdot 100 = 18,17 \%$.

Na první pohled je patrné, že všechny tři skupiny jsou na tom oproti předchozímu kolu lépe, takže prohlášení, bohatí jsou stále bohatší a chudí stále chudší, neplatí. Příjem všech se oproti prvnímu kolu podstatně zvýšil.

Jinak ovšem vypadá situace, zavedeme-li do naší hry křivku osobních výdajů, vyjadřující životní náklady. Spotřební ceny se řídí nabídkou a poptávkou, neboli množstvím peněz na trhu. Z nárůstu koupěschopností našich skupin (A,B,C), bude patrné, že křivka spotřebních cen a tím i životních nákladů bude sledovat křivku růstu skupiny B a to pod ní. Velikost odstupe křivky životních nákladů od křivky skupiny B vyjadřuje takto chudobu těch, jejichž příjmy leží pod touto křivkou. Vzhledem k tomu, že křivky příjmu skupin A a B rostou rychleji, a odstup křivky životních nákladů je k těmto konstantní, je skupina hráčů C (v našem případě uklízeček) stále chudší.

Vezmeme-li v úvahu, že křivka životních nákladů bude mít výchozí bod pod křivkou příjmu skupiny C, pak bude tato v našem případě stoupat v důsledku rychlejšího růstu příjmu skupin A a B rychleji, až se jednou křivky C a křivka životních nákladů protnou. Za těchto okolností bude skupina C odkázána na sociální pomoc státu.

Za tohoto stavu nastane snaha po přerozdělení v redistribučním systému.

Alt: 1) Při stále stejném výkonu všech členů RS dochází k nárůstu rozdílu skupiny C a skupiny A v rozdělení a to z původního stavu $5000-1500=3500$ na $10985-1996,5=8988,5$ € v posledním kole. Zde bude logický požadavek přerozdělit dynamiku růstu při konstantním výkonu obráceně, t. j. 1,1 lékaři, 1,2 sestry, 1,3 uklízečky.

Vývoj rozdělení odměny ukazuje násl. tabulka:

Tab 2

	Výchozí stav	koeficient	1.kolo	2.kolo	3.kolo
A	5 000,00 €	1,1	5 500,00 €	6 050,00 €	6 655,00 €
B	3 000,00 €	1,2	3 600,00 €	4 320,00 €	5 184,00 €
C	1 500,00 €	1,3	1 950,00 €	2 535,00 €	3 295,50 €

Z uvedeného vyplývá, že mzda uklízečky poroste rychleji jak mzda lékaře a sestry, RS se dostává do krize a hledá se jiný způsob rozdělení. V úvahu připadá kombinace obou způsobů, za účelem zabránění nárůstu:

Tab 3

	Výchozí stav	koeficient	1.kolo	2. kolo	koeficient	3. kolo
A	5 000,00 €	1,3	6 500,00 €	8 450,00 €	1,1	9 295,00 €
B	3 000,00 €	1,2	3 600,00 €	4 320,00 €	1,2	5 184,00 €
C	1 500,00 €	1,1	1 650,00 €	1 815,00 €	1,3	2 359,50 €

I takto budou všichni nespokojeni, neboť:

a) lékařům poroste plat dynamicky, ale čas od času se dynamika růstu sníží, neboť část nárůstu svého platu přenechá hráči C, uklízečkám.

b) Uklízečky budou nespokojeny, neboť budou po určitou dobu znevýhodněny a čas od času se toto znevýhodnění pouze zmírní vlivem skoku ve výši poskytované mzdy.

B) Nediferencované zvýšení- dynamika s rovnostářským prvkem:

Zde se uvazuje dynamika nárůstu vyjádřena průměrným koeficientem $(1,3+1,2+1,1)/3=1,2$.

Výsledky ukazuje následující tabulka:

Tab. 4

	Výchozí stav	koeficient	1.kolo	2.kolo	3.kolo
A	5 000,00 €	1,2	6 000,00 €	7 200,00 €	8 640,00 €
B	3 000,00 €	1,2	3 600,00 €	4 320,00 €	5 184,00 €
C	1 500,00 €	1,2	1 800,00 €	2 160,00 €	2 592,00 €

Všechny tři skupiny A,B,C, lékaři, sestry a uklízečky dostanou přidáno stejným koeficientem 1,2.

I v tomto případě se ukazuje, že hráč C je z důvodů i když pomalejšího, ale trvalého nárůstu spotřebních cen ohrožen chudobou.

Tento stav lze pozorovat i v běžné praxi. Ve Spolkové Republice Německo je jako hranice chudoby určena mzda, která leží pod hranici 60 % střední mzdy.¹³

V případě alternativy B ukazuje hranici chudoby následující přehled:

Jako základ výpočtu je vzat plat sester, neboť tvoří v tomto modelu střední hodnotu.

1. kolo: $3600 \cdot 0,6 = 2160$ €

2. kolo: $4320 \cdot 0,6 = 2592$ €

3. kolo: $5184 \cdot 0,6 = 3110,0$

Porovnání nárůstu příjmu skupiny C s nárůstem úrovně hranice chudoby ukazuje skutečně vývoj, kdy chudí jsou stále chudší a bohatí stále bohatší.

Podle Spolkového statistického úřadu žije každý osmý občan SRN na hranici chudoby. Takto postižení byli

V roce 2004 asi 10,6 mil. lidí, z toho 1,7 milionu dětí pod 16 let, v bývalé NDR je takto postiženo 17 %, na ostatním území 12 %. Největším rizikem jsou nezaměstnanost a chybějící ukončené vzdělání. 4 z 10 nezaměstnaných jsou ohroženi chudobou, stejně tak 25 % bez ukončeného vzdělání, ale pouze 5 % zaměstnaných.¹⁴

Jako hranice chudoby platí 60 % středního příjmu, tedy méně jak 850 €/měsíc. Pro rodinu se dvěma dětmi leží tato hranice u 1798 €. V této statistice nejsou zahrnuty změny z titulu zavedení reformy Hartz IV, kterou prosadila koalice SPD a Strany Zelených, takže skutečné hodnoty leží nyní výše.

V této statistice nejsou rovněž zahrnuty osoby s neúměrným zadlužením.

Ve srovnání s ostatními zeměmi EU je situace ve Francii, Itálii, Španělsku, Belgii, jakožto v Řecku, Irsku a Portugalsku horší. Lepší situace je v Dánsku, Finsku, Lucembursku a Švédsku. V těchto čtyřech zemích činí podíl chudých 11 % všeho obyvatelstva.

SPD provedla v únoru a březnu 2006, prostřednictvím vlastní nadace Friedrich Ebert Stiftung, průzkum politického smýšlení v závislosti na společenském postavení občanů SRN s tímto výsledkem:

Kritická vzdělanostní elita:	9 %	silně levicově orientovaná.
Angažované občanstvo	10 %	kvalifikovaní zaměstnanci, tvoří jádro sympatizantů SPD a Strany zelených
Spokojení na základě vlastního vzestupu	13 %	moderní typ zaměstnanců.
Ohrožení zaměstnanci	16 %	cítí se ohroženi nezaměstnaností a upřednostňují levici.
Tradicionalisté	11 %	požadují regulační zásahy státu.
Autoritativně orientovaní	7 %	původ z všeobecně jednoduchých poměrů, fundamentální odmítnutí strany zelených.
Odpoutaný prekariát	8 %	vysoký podíl zaměstnanců a nezaměstnaných, preferují novou levici a pravicově extremistické strany.

Tento stav není zapříčiněn pouze situací na pracovním trhu, ale i v možnostech získat příležitost ke vzdělání. Podle údajů odborů se v SRN ucházelo v roce 2006 o přijetí do učebního oboru 763 000 uchazečů. Naproti tomu stála nabídka podniků ve výši 414 000 učebních míst. Z celkového počtu uchazečů je 51 % lidí, kteří se o učební obor ucházejí opakovaně. V letech 1999/2000 činil podíl těchto uchazečů 40 %, v letech 2006/2004 stoupl tento podíl na 46 %. Tento stav je dán snahou podniku snížit vlastní náklady.

Vraťme se k našemu příkladu:

¹³ Údaje o hranici chudoby v SRN: http://www.destatis.de/presse/deutsch/pk/2006/eu_silc_i.pdf

¹⁴ Údaje DGB 2006, DGB: vrcholová odborová organizace)

I v tomto případě se bude lékař cítit poškozen a danou alternativu odmítne jako pro něj nevýhodnou a požaduje návrat k rozdělení s dynamikou zvýšení 1,5, 1,2, 1,1 jak uvedeno v tabulce 1.

(Pokračování)

4. Z nové literatury

Etický rozměr ekonomických teorií a podnikání

Pavel Sirůček

Dušková, I., Džbánková, Z.: *Etická dimenze institucionálních změn (vybrané problémy)*. Praha, Oeconomica - VŠE v Praze 2005, 123 stran. ISBN 80-245-0961-X.

Dušková, I., Džbánková, Z.: *Etická dimenze institucionálních změn II (praktikum)*. Praha, Oeconomica - VŠE v Praze 2006, 102 stran. ISBN 80-245-1100-2.

Ing. Zuzana Džbánková, Ph.D. a Ing. Iva Dušková z Katedry mikroekonomie Fakulty podnikohospodářské Vysoké školy ekonomické v Praze mají bohaté zkušenosti z výuky standardní ekonomické teorie i z oblasti specializovaných předmětů orientovaných především na problematiku vztahů ekonomie a etiky, a to i mimo rámec VŠE. V neposlední řadě taktéž disponují řadou praktických zkušeností. Mnohorozměrné i kontroverzní problematice etického rozměru ekonomických teorií a podnikání nebývá mnohdy věnována patřičná pozornost a proto lze jednoznačně přivítat publikování dvou dílů studijního textu zaměřeného na vybrané problémy etické dimenze institucionálních změn - a to jak v rovině teoretické, tak i praktické.

„Čistá“ standardní ekonomická teorie etický rozměr (a v podstatě ani žádný jiný, mimoekonomický, kontext) ekonomických kategorií a procesů obvykle explicitně nezkoumá, a tento je tradičně přítomen pouze implicitně. Tedy v rovině nevyčíslených předpokladů, resp. teoreticko-metodologických, filosofických či ideologických východisek a postupů. I z výše naznačených důvodů je možno úvodem vyzdvihnout, že se recenzovaný materiál nepohybuje pouze v zajištění tradičních ekonomických schémat a myšlenkových postupů, ale usiluje o zohlednění širších interdisciplinárních souvislostí a naznačuje některé alternativní pohledy.

První díl „*Etická dimenze institucionálních změn (vybrané problémy)*“ obsahuje osm základních částí. **Kapitola 1.** reprezentuje stručný úvod, kde je publikace telegraficky představena. **Kapitola 2.** „*Vztah etiky a ekonomie*“ pracovní vymezuje základní kategorie a problémy (morálka, etika, právo, ekonomie, politika aj.), formuluje vztahy a souvislosti mezi ekonomikou a etikou, kriticky shrnuje některé pohledy na racionalitu (resp. pojetí člověka) v ekonomické vědě či naznačuje etický rozměr základních otázek trhu. **Kapitola 3.** („*Institucionální rámec ekonomiky - základní přehled*“) zasazená, obdobně jako předchozí pasáže, do obecnější a teoretičtější roviny, následně přináší stručné seznámení s tradicí institucionální ekonomie, jejími různými podobami, resp. nástin pojetí institucí, institutů či organizací.

Konkretizací naznačených problémů se zabývá především **kapitola 4.** „*Institucionální změny*“ a **kapitola 5.** „*Problémy odpovědnosti*“. Čtenář nalezne v kapitole 4. nástin problémů souvisejících s hospodářskou etikou (se zaměřením zejména na podnikovou sféru), externím prostředím organizace, vztahy ekonomických subjektů a etických aspektů jejich rozhodování, podnikovou kulturou, etickým kodexem firmy a podnikatelskou etikou obecně. Kapitola 5. stručně seznamuje s pojetím odpovědnosti, vztahy odpovědnosti a vlastnictví, společenskou odpovědností firem a problematikou korupce a lobbyingu.

Další kapitoly jsou, podle vyjádření autorek v úvodu, zdrojem inspirací ke kladení otázek „všelidského“ charakteru, jako je hledání spravedlnosti nebo řešení problémů, které s sebou nesou sílící procesy globalizace. **Kapitola 6.** („*Spravedlnost*“) naznačuje základní vymezení pojmu spravedlnosti, některé vztahy spravedlnosti, bohatství a nerovnosti, resp. vybrané příklady pojetí spravedlnosti v dějinách. Aktuálním fenoménem globalizace, konzumerismem (a konzumní společností), problematikou trvale udržitelného rozvoje a globálními etickými výzvami se zabývá **kapitola 7.**, nesoucí název „*Konzumní společnost a trvale udržitelný rozvoj*“. Závěrečnou **kapitolu 8.** představuje stručné „*Slovo na závěr*“ s následným nezbytným, a vcelku reprezentativním, seznamem doporučené a použité literatury.

Na díl I. navazuje **druhý díl**, pojmenovaný „*Etická dimenze institucionálních změn II (praktikum)*“, logicky završující celý materiál. Podle autorek je účelem druhého dílu „*shrnout a případně doplnit informativní a spíše teoreticko-metodologickou rovinu vybraných problémů nastíněných v prvním dílu ... na krátkých ilustrativních příkladech i v rámci rozsáhlejších případových studií*“ (s. 5, díl II.). Oba díly uvádějí do interdisciplinární

problematiky etické, resp. morální dimenze ekonomických vztahů, seznamují s vybranými přístupy a v neposlední řadě kriticky poukazují „na důsledky nezohlednění morálních aspektů v ekonomických procesech v teoretické i praktické rovině ...“ (dtto). Těžiště druhé části leží v případových studiích zařazených podle tematických celků, s číslováním rámcově shodným s prvním dílem. Kapitoly přinášejí shrnutí základních pojmů a souvislostí z dílu I., případové studie s dilematy, resp. otázkami, příklady, integrované případy a příslušné úkoly a otázky.

Kapitola 1. je znovu představována telegrafickým úvodem, resp. představením textu. **Kapitola 2.** „*Vztah etiky a ekonomie*“ zahrnuje paragrafy „*Etika a morálka*“, resp. „*Ekonomická racionalita*“; **kapitola 3.** „*Institucionální rámec ekonomiky*“ subkapitolu „*Morálka jako součást institucionálního rámce ekonomiky*“. **Kapitola 4.** „*Institucionální změny*“ se zaměřuje na pasáže „*Etické aspekty rozhodování*“, „*Firemní identita, firemní filosofie*“, „*Etické principy jednání se stakeholders*“, „*Etický kodex firmy*“ a „*Podnikatelská etika*“. Subkapitoly „*Společenská odpovědnost firmy*“, „*Corporate Citizenship*“, „*Korupce*“ a „*Lobbying*“ tvoří **kapitolu 5.** „*Problémy odpovědnosti*“. **Kapitola 6.** („*Spravedlnost*“) zahrnuje paragraf „*Sociální spravedlnost a sociální stát*“, **kapitola 7.** „*Konzumní společnost a trvale udržitelný rozvoj*“ sestává z částí „*Konzumní společnost*“ a „*Trvale udržitelný rozvoj*“. Publikaci završují nezbytné, přehledné a reprezentativní seznamy různých zdrojů.

U obou dílů možno ocenit čtivost většiny pasáží (srozumitelných i širšímu okruhu čtenářů), aktuálnost a v neposlední řadě i sympatický a přátelský celkový dojem z publikace. Široká využitelnost nepříliš rozsáhlého, ale hutného textu je zdůrazněna prostorem na poznámky, náměty apod. či zařazením klíčových pojmů, otázek a úkolů za příslušnými pasážemi i uváděním mnoho praktických (a vesměs zajímavých) příkladů či odkazů na nejrůznější prameny. Zdůraznit možno patrnou snahu o interdisciplinární přístup a syntézu poznatků různých společenskovedních disciplín. Případné výhrady a připomínky výrazněji nedevalvují výsledný pozitivní dojem z obou dílů. Vyzdvihnout taktéž nutno značné zaujetí problematikou, ale i profesionalitu a nezbytný nadhled, kdy jedním z hlavních deklarovaných cílů je „*vzbudit zájem o dané problémy, poskytnou náměty a vyvolat diskuzi*“ (s. 5, díl II.).

Samozřejmě jde kriticky diskutovat míru zjednodušení, terminologické nepřesnosti, důraz pouze na vybrané (a často pouze povrchové) aspekty či možná až poněkud naivní vidění a přístup. Text analyzuje etické a institucionální aspekty v kontextu globálního kapitalistického systému založeném na tržních konkurenčních vztazích a soukromém vlastnictví. Kapitalistický systém je z vnitřní logiky podřízen úsilí o maximalizaci zisku - jak je toto slučitelné s etikou? A jakou etikou? Jakou roli sehrává soukromé vlastnictví - nepodporuje egoismus, ziskovost a sledování pouze vlastního prospěchu (tedy aspekty neslučitelné s prezentovaným etickým rozměrem podnikání)? A jaká je situace v českých podmínkách, kde nejsou zakořeněny tradice a prvky západní protestantské etiky nezbytné pro kapitalismus?

Nicméně základní cíl v podobě pilotní verze textu přinášejícího rámcovou představu o zkoumané problematice - v rovině teoretické (I. díl) i praktické (II. díl) - se autorkám podařilo vcelku úspěšně naplnit. Publikace je možné doporučit nejenom studentům VŠE v Praze, ale všem zájemcům a lze se těšit na jejich další obohacování a rozšiřování do knižní podoby.

Ethical dimension of economic theories and entrepreneurship

Pavel Sirůček

Dušková, I., Džbánková, Z.: *Etická dimenze institucionálních změn (vybrané problémy)*. Praha, Oeconomica - VŠE v Praze 2005, 123 pg. ISBN 80-245-0961-X.

Dušková, I., Džbánková, Z.: *Etická dimenze institucionálních změn II (praktikum)*. Praha, Oeconomica - VŠE v Praze 2006, 102 pg. ISBN 80-245-1100-2.

Ing. Zuzana Džbánková, Ph.D. a Ing. Eva Dušková from the Department of Microeconomics, Faculty of Business Administration, Prague University of Economics (VŠE), are experienced very much in presenting standard economic theory courses and in teaching courses specialized on problems of relations of economics and ethics as well also outside VŠE. At last but not least, they dispose of a lot of practical experience. As the multidimensional and controversial questions of the ethic dimension of economic theories and entrepreneurship has not been devoted sufficient attention to so far, it is possible to welcome very clearly publication of the two parts of study text aimed at selected problems of ethical dimension of institutional changes both on practical and theoretical levels.

The “pure” standard economic theory usually does not concern in explicit way the ethic dimension (and on the whole nor any other non economic context) of economic categories, this context is presented traditionally only in implicit scheme. That means it occurs on the level of not directly stipulated presumptions or in form of theoretic and methodological, philosophic or ideological starting points and methods. The reasons indicated above enable us to highlight in introduction that the reviewed material does not move only in the framework of traditional economic schemes and procedures but its goal is to take on mind the wider interdisciplinary links and to identify some alternative views.

The **first volume** “*The Ethical Dimension of Institutional Changes (Selected Problems)*” contains eight basic parts. **Chapter 1** is presented by a brief introduction giving short introductory information. **Chapter 2** “*The relation between ethics and economics*” provides basic categories and problems (moral, ethics, law, economics, politics and so on), formulates linkages and relations between economics and ethics, in critical way summarizes some approaches to rationality (more precisely to the concept of human being) in economic science or indicates ethical dimension of fundamental market issues. **Chapter 3** (“*The Institutional Framework of economy - the basic survey*”) is put, as well as the previous parts, into more general and more theoretical environment and then it brings brief introduction to institutional economics tradition, to its versions, and gives concept of institutions and organizations.

It is the **4th chapter** (“*The Institutional Changes*”) and **chapter 5** (“*The Responsibility Problems*”) focusing on the above pointed problems. A reader can find in the chapter 4 a survey of the problems related to economic ethics (in particular on an enterprise scene), to external environment of organization, to relations of economic subjects and ethical aspects of their decision processes, to the enterprise culture, ethical corporate codex and to the ethics of entrepreneurship in general. The chapter 5 gives a brief familiarization with the concept of human being, with relations of responsibility and ownership, social responsibility of enterprises and with problems of corruption and lobbying.

The following chapters can serve, accordingly to own formulation made by the authors, as a source of inspirations to raise questions touching a general human characteristics as seeking justice or tackling problems generated by the strengthening processes of globalization. The **chapter 6** (“*Justice*”) identifies the substantial definition of the notion of justice, some relations between justice, wealth and inequality, in other words selected cases of the justice concept in history. The contents of the **chapter 7** called “*The Consumer Society and the Sustainable Development*”, incorporates explaining phenomenon of globalization, consumerism, (the consumers society), problems of sustainable development and global ethical challenges. The concluding **8th chapter** is presented by a brief “*Last Word*” added by an obligatory and in general representative list of the recommended and used literature.

The volume I. is followed with the **second volume** called “*The Ethical Dimension of Institutional Changes II (practice)*”, which is logically topping the whole material. According to the authors, the reason of the second volume is “*to summarize and occasionally to complete informational and more theoretical and methodological orientation of the selected problems presented in the first volume ... by short and illustrative examples as well as in the framework of more extended case studies*” (pg. 5, volume II). Both the volumes provide introduction to interdisciplinary problems of the ethical, in other words moral dimension of economic relations, give information about the selected approaches and not least they point out critically “*consequences coming from not taking on mind moral aspects of economic processes in moral and theoretical form*”. The centre of gravity lies in case studies ranging by thematic sections numerated in coincidence with the previous volume. The chapters bring a summary of the basic concepts, notions and linkages from the volume I, furthermore case studies with dilemmas or questions, examples, integrated examples and particular tasks and questions.

Chapter 1 is presented again by a short introduction, more precisely by an introduction of the text. **Chapter 2** “*The Relation of Ethics and Economics*” includes paragraphs “*Ethics and Moral*”, in other words “*Economic rationality*”. **Chapter 3** “*Institutional Framework of Economics*”, the subchapter “*Moral as a Part of the Institutional Framework of Economy*”. The **chapter 4** “*Institutional Changes*” focuses in the passages “*Ethical Aspects of Decision*”, “*The Enterprise Identity, the Enterprise Philosophy*”, “*The Ethical Principles of Communication to Stakeholders*”, “*The Ethical Codex of the Company*”, “*The Entrepreneurs’ Ethics*”. The **5th chapter** consists of the subchapters “*The Social Responsibility of Enterprise*”, “*Corporate Citizenship*”, “*Corruption*”, and “*Lobbying*”. The **6th chapter** (“*Justice*”) embraces paragraph “*Social Responsibility and Social State*”, the **chapter 7** “*Consumers Society and Sustainable Development*” comprises of the following parts “*Consumers Society*” and “*Sustainable Development*”. The publication is ended by the obligatory, instructive and representative lists of various sources.

The both volumes can be appreciated for the readers’ friendly nature of the most of the passages, (then understandable to wider number of readers), actuality and not least for the attractive and friendly impression of the publication. The wide applicability of not too extensive, but tough text is stressed by including a space

indicated for remarks, notes, topics and so on or by placing key notions, questions and tasks after the relevant parts and also by giving many practical (in general interesting) examples or references to a wide range of sources. It is possible to highlight an endeavour, discovered everywhere, to achieve an interdisciplinary approach and synthesis of findings of various disciplines of social sciences. The possible objections and remarks cannot depreciate deeply the final positive impression of the both volumes. We can also emphasize a big interest of the authors concerning the problems as well as professional attitude and necessary top view, when one of the main proclaimed objectives is *“to attract interest on the given problems, to provide topics and to provoke reactions”* (pg. 5, volume II).

Of course it is possible to raise discussions concerning level of simplification, incorrectness of terminology, accent on some selected (and often not main) aspects or maybe somewhat naive views and approaches. The text analyses ethical and institutional aspects in the context of global capitalist system based on market competitive relations and on private ownership. The capitalist system is driven from its substance by the logic of maximization of profit - how to get it in coincidence with ethic? And what ethic? What is the role of private ownership - does not it support egoism, greediness and promotion of own selfish interests (that means those aspects, that are not compatible with here presented ethical dimension of entrepreneurship)? And what is situation in the Czech environment, where there are not firm traditions and elements of western protestant culture necessary for capitalism?

Nevertheless the authors succeeded to fulfil successfully the basic objective - to submit a pilot version of the text giving a frame impression on the examined problems - theoretically (I. volume) and practically (II. volume). The publication could be recommended not only for students of VŠE in Prague but also for all other interested persons. We can look forward to the following enrichment and enlargement of the publication towards the book version.